

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА
СПОРТУ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

І.В. ЖОГІНА

УКРАЇНСЬКА МОВА

Науковий стиль мовлення

**Посібник
для студентів-іноземців економічних спеціальностей**

Київ 2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА
СПОРТУ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

І.В. ЖОГІНА

УКРАЇНСЬКА МОВА

Науковий стиль мовлення

Посібник
для студентів-іноземців економічних спеціальностей

Київ 2013

УДК
ББК

Містить лексико-граматичний матеріал з наукового стилю мовлення.

Для іноземних студентів I-II курсів економічних спеціальностей, які навчаються українською мовою.

Рецензенти:

Добровольська Л.А., доцент, Національний авіаційний університет;

Заскалета В.П., канд. філолог. наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет;

Клімкіна О.І., канд. філолог. наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Затверджене на засіданні науково-методично-редакційної ради НАУ _____ 2013 року.

Жогіна І.В.

**Українська мова. Науковий стиль мовлення:
Посібник для студентів-іноземців економічних
спеціальностей. - К.:НАУ, 2013. – 144 с.**

УДК
ББК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ	6
ТЕМА 1. СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ	6
Урок 1. ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ	6
Урок 2. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ	9
Урок 3. ДЕРЖАВНЕ ПРАВЛІННЯ	12
Урок 4. УКРАЇНА	15
ТЕМА 2. ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ	19
Урок 5. ЩО ТАКЕ ДЕМОГРАФІЯ.....	19
Урок 6. ТИПИ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	23
Урок 7. ВІКОВІ ГРУПИ	288
ТЕМА 3. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	333
Урок 8. РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ.....	333
Урок 9. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	366
Урок 10. РЕСУРСИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ	422
Урок 11. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ.....	466
ТЕМА 4. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	51
Урок 12. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО	51
ТЕМА 5. ГЕОГРАФІЯ РОЗПОДІЛУ ПРАЦІ	577
Урок 13. МІЖНАРОДНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ.....	577
РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ	62
Урок 1. ПОТРЕБИ.....	62
Урок 2. БЛАГА. ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ	655
Урок 3. ГРОШІ. ВАРТІСТЬ І ЦІНА	688
Урок 4. ІНФЛЯЦІЯ	72
Урок 5. ОБМІН І РИНОК	755
Урок 6. ЩО ТАКЕ ЕКОНОМІКА.....	788
Урок 7. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ. ВАЛЮТНІ КУРСИ.....	81
Урок 8. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ.....	855
Урок 9. БЕЗРОБІТТЯ.....	899
Урок 10. ЕКОНОМІЧНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ КРАЇНАМИ	944
Урок 11. ПОДАТКИ.....	988
Урок 12. ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ	103
ТЕКСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	1088
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ (частина 1).....	1088

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ (частина 2).....	1099
РЕСУРСИ.....	11010
РИНОК (частина 1)	11111
РИНОК (частина 2)	11212
ТОВАР І ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ	11313
ФУНКЦІЇ РИНКУ	1154
ВИДИ ГРОШЕЙ.....	1166
ЗАГАЛЬНА ФОРМА ВАРТОСТІ.....	1187
ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ.....	1199
РИНОК КАПІТАЛУ	12120
ЗАКОНИ РИНКУ КАПІТАЛУ.....	12221
ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ТА СУТНІСТЬ ІНФЛЯЦІЇ....	12323
МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ.....	1254
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ (частина 1).....	1276
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ (частина 2).....	1288
ПРОТИРІЧЧЯ ЕКОНОМІКИ.....	1309
ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ.....	13231
МЕНЕДЖМЕНТ	13333
ЦІКАВІ ПОДАТКИ.....	13335
М. І. ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВЕЦЬ-ЕКОНОМІСТ	13338
ЛІТЕРАТУРА.....	13342

ВСТУП

Навчальний посібник розрахований на студентів-іноземців I-II курсів вищих навчальних закладів України напрямку «Економіка та підприємництво».

Мета навчального посібника – підготувати іноземних студентів до слухання лекцій, допомогти самостійно читати й розуміти спеціальні тексти з економічних дисциплін, сприяти адаптації студентів до умов нового мовного середовища.

Навчальний посібник складається з двох тематичних розділів: «Економічна географія», який включає 13 уроків, та «Основи економічної теорії», що складається з 12 уроків.

Кожний розділ є навчальним комплексом, який презентує аутентичні тексти, співвіднесені з робочою навчальною програмою з української мови, дотекстові завдання, спрямовані на опрацювання лексичного матеріалу та зняття лексико-граматичних труднощів, й післятекстові завдання, мета яких – навчити іноземних студентів самостійно формувати висловлювання, використовуючи вивчений лексико-граматичний матеріал і спеціальні тексти.

Вправи навчального посібника сприяють швидкому та ефективному розумінню термінологічної лексики, засвоєнню граматичних конструкцій та синтаксичних моделей, що функціонують в наукових текстах, розвивають та вдосконалюють стійкі навички фахового усного та письмового спілкування, є базою для здійснення іноземними студентами успішної комунікації у професійній сфері.

Завершується посібник текстами, розрахованими на самостійну роботу студентів.

Всі зауваження до навчального посібника будуть прийняті авторкою з увагою та вдячністю.

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ

ТЕМА 1. СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

Урок 1. ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Карта, кордон, держава, територія, армія, уряд, суша, простір.

Запам'ятайте, що слово **надра** вживається в множині.

Запам'ятайте, що слово **мікродержава** утворюється з двох частин: **мікро** (маленький) + **держав**.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Державний кордон
морський кордон
сухопутний кордон

Суверенна держава
незалежна держава
самостійна держава

Державний прапор
державний гімн
державна територія

Повітряний простір
повітряна куля
повітряна подушка

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Держава – державний, острів – острівний, політика – політичний, повітря – повітряний

Географія – географічний

Море – морський

Місто – міський

Завдання 4. Запам'ятайте керування дієслів.

Бачити – побачити (*кого, що, де*)

бачити друга в аудиторії, море на картині

Мати (*що*)
мати будинок, машину
Включати – включити (*що*)
включати район, територію
Обмежуватися – обмежитися (*чим*)
обмежуватися парканом, кордонами
Називатися – назватися (*чим*)
називатися мікродержавою
Існувати (*де*)
існувати у світі

Завдання 5. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Андорра **називається** мікродержавою. 2. У світі **існує** багато країн. 3. Державна територія **включає** сушу з її надрами, моря, річки, озера і повітряний простір над ними. 4. На політичній карті світу ми **бачимо** країни, міста, столиці. 5. Територія країни **обмежується** кордонами. 6. Незалежна держава **має** свій уряд, свою територію, свою армію.

Завдання 6. Знайдіть і випишіть окремо слова, які відповідають на питання **що? який? що робити?**

Маленький, світ, уряд, включати, Україна, називатися, море, суша, повітря, повітряний, армія, незалежний, прапор, гімн.

Завдання 7. Запам'ятайте.

а) Синоніми
суверенний = самостійний = незалежний
держава = країна
б) Антоніми
(дуже) великий ≠ (дуже) маленький

Завдання 8. Поставте іменники в множині.

Море, річка, озеро, країна, держава, місто, столиця, армія.

Завдання 9. Поставте іменники і прикметники в множині.

Велике місто, глибоке озеро, широка річка, іноземна країна, морський кордон, незалежна держава, державна територія.

Завдання 10. Прочитайте текст «Політична карта світу».

На політичній карті світу ми бачимо країни, міста, столиці, державні кордони. Сьогодні у світі існує понад 230 країн і територій. 190 з них – самостійні (суверенні) держави.

Суверенна держава – це незалежна держава. Вона має свій уряд, свою територію, свою армію. Державна територія включає сушу з її надрами, моря, річки, озера і повітряний простір над ними. Кожна держава має територію, яка обмежується сухопутними і морськими кордонами.

Територія держави може бути велика і маленька. Росія, Канада, США, Китай, Індія – це дуже великі країни. Андорра, Монако – це дуже маленькі країни. Ці держави називаються мікродержавами.

Завдання 11. Поставте питання до виділених слів.

1. На політичній карті світу ми бачимо **країни, міста, столиці**, державні **кордони**. 2. Сьогодні **у світі** існує понад 230 країн і територій. 3. Маленькі держави називаються **мікродержавами**. 4. Кожна незалежна країна має **свій** уряд.

Завдання 12. Спишіть речення. Спираючись на текст «Політична карта світу», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Державна територія (...) сушу з її надрами, моря, річки, озера і повітряний простір над ними. 2. Андорра,

Сінгапур, Монако (...) мікродержавами. 3. Суверенна держава (...) свій уряд, свою територію, свою армію. 4. Територія країни (...) обмежується державним кордоном.

Завдання 13. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що ми бачимо на політичній карті світу?
2. Скільки країн існує у світі?
3. Що має суверенна держава?
4. Якою може бути територія держави?
5. Що включає державна територія?
6. Як називаються дуже маленькі держави?

Завдання 14. Прочитайте текст «Політична карта світу» ще раз. Перекажіть його.

Урок 2. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.
Положення, континент, архіпелаг, острів, півострів.

Запам'ятайте, що слово **півострів** утворюється з двох частин: **пів** + **острів**.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Острівна країна	Географічна карта
півострівна країна	географічне положення
приморська країна	географічне відкриття

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Море – морський – **приморський**
Острів – острівний, півострів – півострівний
Географія – географічний

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Море, морський, приморський

Острів, півострів, острівний, півострівний

Географія, географ, географічний

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Знаходиться (де)

знаходиться на вулиці, в місті, на острові

Лежати (де)

лежати на ліжку, в сумці, на півдні

Розташовуватися – розташуватися (де)

розташовуватися на півночі, на півострові

Запам'ятайте: (він) розташований

(вона) розташована

(воно) розташоване

(вони) розташовані

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Японія **лежить** на 4 островах. 2. Японія **розташована** на архіпелазі. 3. Ісландія **знаходиться** на острові.

Завдання 7. Знайдіть і випишіть окремо іменники чоловічого, жіночого і середнього родів.

Суша, повітря, армія, континент, держава, архіпелаг, півострів, кордон, положення, порт, відкриття.

Завдання 8. Знайдіть і випишіть окремо слова, які відповідають на питання **який? яка? яке? які?**

Острівна країна, африканський континент, приморські країни, великий острів, географічне положення, державні кордони, приморське місто, Центральна Європа, державний

гімн, фізичні карти, тропічний архіпелаг, Кримський півострів.

Завдання 9. Поставте іменники і прикметники в множині.

Зелений острів, азіатська держава, іноземна армія, приморська територія, острівна країна, великий континент, географічна карта, європейське місто.

Завдання 10. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Японія лежить на **4 островах**. 2. Деякі **країни** розташовані у центрі континентів. 3. **У Китаї, Україні, Німеччині** є море. 4. Система островів називається **архіпелагом**. 5. У деяких країнах немає **моря**.

Завдання 11. Прочитайте текст «Географічне положення».

Кожна країна має своє географічне положення. Географічне положення країни ми бачимо на карті. Воно визначає, де знаходиться країна.

Ісландія знаходиться на острові. Це острівна країна.

Італія знаходиться на півострові. Це півострівна країна.

Японія лежить на 4 островах. Система островів називається архіпелагом. Японія розташована на архіпелазі. Це країна-архіпелаг.

У Китаї, Росії, Україні й Німеччині є море. Ці країни називаються приморськими країнами.

Деякі країни розташовані у центрі континентів. У цих країнах немає моря. Які це країни? Наприклад, Монголія.

Завдання 12. Спишіть речення. Спираючись на текст «Географічне положення», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Географічне положення країни ми (...) на карті.
2. Система островів (...) архіпелагом. 3. Японія (...) на 4

островах. 4. Італія (...) на півострові. 5. Кожна країна (...) своє географічне положення.

Завдання 13. Напишіть питання до речень, використовуючи питальне слово **де**?

Зразок: *Ісландія розташована на острові. – Де розташована Ісландія?*

1. Україна знаходиться на південному сході Європи.
2. Італія лежить на півострові.
3. У Монголії немає моря.
4. На карті ми бачимо географічне положення країн світу.
5. Чехія розташована у центрі європейського континенту.

Завдання 14. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Де ми бачимо географічне положення країни?
2. Що визначає географічне положення?
3. Як називається країна, де немає моря?
4. Що таке архіпелаг?
5. У яких країнах немає моря?

Завдання 15. Прочитайте текст «Географічне положення» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 16. Розкажіть про географічне положення своєї країни.

Урок 3. ДЕРЖАВНЕ ПРАВЛІННЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Правління, республіка, монарх, монархія, влада, парламент, президент, спадок.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Республіканська держава   Державне правління
монархічна держава   державна влада

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Монарх – монархічний
Республіка – республіканський
Президент – президентський, парламент –
парламентський
Уряд – урядовий

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Правити, правитель, правління
Республіка, республіканський
Монарх, монархія, монархічний
Політика, політик, політичний

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Правити (*чим*)
правити країною, державою
Здійснювати – здійснити (*що*)
здійснювати владу

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Монарх **править** країною. 2. У світі є дві форми державного правління – республіка і монархія. 3. Народ **здійснює** свою владу через орган державної влади – парламент. 4. У монархії владу **має** одна людина.

Завдання 7. Знайдіть і випишіть окремо слова, які відповідають на питання **хто? що?**

Уряд, президент, політика, народ, держава, республіка, монарх, людина, монархія, політик, влада, парламент, міністр.

Завдання 8. Поставте іменники і прикметники в множині.

Республіканський уряд, монархічна держава, український президент, африканський народ, незалежна республіка.

Завдання 9. Згрупуйте і випишіть спільнокореневі слова.

Політичний, монархічний, острів, монарх, уряд, приморський, острівний, море, півострів, політика, урядовий, монархія, політик.

Завдання 10. Утворіть від іменників прикметники і запишіть їх.

Море, острів, півострів, держава, географія, місто, політика, повітря, президент, уряд, монарх.

Завдання 11. Прочитайте текст «Державне правління».

Самостійна держава має свій уряд. У світі є дві форми державного правління – республіка і монархія.

У республіці країною править народ. Народ здійснює свою владу через орган державної влади – парламент. Глава республіканської держави – президент.

У монархії владу має одна людина. Вона називається монархом. У монархічній державі влада передається у спадок.

Завдання 12. Поставте питання до виділених слів.

1. У **монархічній** державі владу має одна людина. 2. У республіці **править** народ. 3. **Самостійна** держава має свій **уряд**. 4. Народ здійснює **свою владу** через парламент.

Завдання 13. Спишіть речення. Спираючись на текст «Державне правління», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Самостійна держава (...) свій уряд. 2. У республіці країною (...) народ. 3. У монархії владу (...) одна людина. 4. Глава республіканської держави (...) президентом.

Завдання 14. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Які форми державного правління існують у світі?
2. Хто править країною в республіці?
3. Кого ми називаємо президентом, монархом?
4. Що таке парламент?

Завдання 15. Прочитайте текст «Державне правління» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 16. Розкажіть про державне правління у вашій країні.

Урок 4. УКРАЇНА

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Закон, суверенітет, Чорне море, Азовське море, Верховна Рада, Кабінет Міністрів.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Український парламент
український уряд
український народ

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Україна – український, Росія – російський, Китай – китайський

Європа – європейський

Закон – законний, народ – народний, суверенітет – суверенний

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються слова – назви людей.

Україна – українець, Китай – китасць, В'єтнам – в'єтнамець, Пекін – пекінець, уряд – урядовець

Росія – росіянин, Київ – киянин, Париж – парижанин

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Займати – зайняти (*що*)

займати територію, посаду

Бути (*чим*)

бути республікою, монархією

Обирати – обирати (*кого, що*)

вибирати президента, парламент, університет

Посідати – посісти (*що*)

посідати перше місце

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Київ **був** столицею давньої держави Київська Русь.
2. Україна **займає** велику територію.
3. Президента **обирає** народ України.
4. За розмірами території Росія **посідає** перше місце у світі.

Завдання 7. Поставте іменники і прикметники в множині.

Українське місто, велика територія, південне море, державний кордон, призове місце, давня держава, урядовий закон.

Завдання 8. Згрупуйте і випишіть спільнокореневі слова.

Урядовець, правління, народ, монархія, урядовий, монарх, правити, монархічний, уряд, народний.

Завдання 9. Утворіть від іменників прикметники і запишіть їх.

Уряд, політика, закон, економіка, монархія, суверенітет, незалежність, парламент.

Завдання 10. Зверніть увагу на конструкцію *чому – тому що*.

Чому Україна приморська країна? **Тому що** на її території є моря.

Чому Італія півострівна країна? **Тому що** вона розташована на півострові.

Чому Монако називається мікродержавою? **Тому що** Монако дуже маленька держава.

Завдання 11. Прочитайте текст «Україна».

Україна займає велику територію. За розмірами території Україна посідає друге місце в Європі після Росії. Україна – приморська країна, тому що на її території розташовані моря – Чорне і Азовське. За формою правління Україна є республікою. Верховна Рада – український парламент. Тут приймають закони. Кабінет Міністрів – це уряд України. Глава держави – Президент. Президента обирає народ України один раз на п'ять років.

Завдання 12. Підберіть до виділених слів а) антонім або б) синонім, складіть з ними речення та запишіть їх.

а) Україна займає **велику** територію.

б) **Самостійна** держава має свій уряд.

Завдання 13. Поставте питання до виділених слів.

1. Україна займає **велику** територію. 2. За розмірами території Україна посідає друге місце **в Європі** після Росії. 3. Президента **обирає** народ України. 4. Кабінет Міністрів – це уряд **України**. 5. За формою правління Україна є **республікою**.

Завдання 14. Спишіть речення. Спираючись на текст «Україна», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. За формою правління Україна (...) республікою.
2. Президента (...) народ України.
3. За розмірами території Україна (...) друге місце в Європі після Росії.

Завдання 15. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Яку територію займає Україна?
2. Чому Україна посідає друге місце в Європі?
3. Які моря розташовані на території України?
4. Як називається український парламент?
5. Кого обирає український народ один раз на п'ять років?
6. Чому Україна є республікою?

Завдання 16. Прочитайте текст «Україна» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 17. Розкажіть про свою країну, використовуючи слова і моделі з тексту.

ТЕМА 2. ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ

Урок 5. ЩО ТАКЕ ДЕМОГРАФІЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Демографія, закономірність, відтворення, чисельність, населення, підрахунок, приріст, склад, формування, особливість, причина, сукупність, народжуваність, смертність, характер.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Територіальний склад	Територіальна група
віковий склад	вікова група
статевий склад	статева група

Різний характер	Природний приріст
однаковий характер	природна причина

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Число – чисельність, смерть – смертність, закон – закономірність, рід – народжуваність

Ріст – приріст – зростання

Творити – відтворення

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Смерть – смертний, рід – рідний, століття – столітній

Вік – віковий, стать – статевий

Територія - територіальний

Завдання 5. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Закон, закономірність, закономірний

Смерть, смертність, смертний

Рід, народження, народжуваність, рідний

Стать, статевий
Число, чисельність, численний
Ріст, зростання, приріст, рости, зростати
Вік, віковий
Рахувати, підрахунок

Завдання 6. Запам'ятайте керування дієслів.

Виникати – виникнути (*де, коли*)
виникати у Китаї багато років тому, в Італії у 1998 році
Проводитися (*де, коли*)
проводитися в Одесі у 2005 році
Рости – вирости (*як*)
рости швидко
Зростати – зрости (*як, коли, де*)
зрости різко у 20 столітті в країнах світу

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Чисельність населення **росла** дуже повільно.
2. Інтерес до чисельності населення **виник** багато років тому.
3. У різних регіонах світу чисельність населення **зростає** порізному.
4. Перші підрахунки чисельності населення **проводилися** у Китаї та Єгипті.

Завдання 8. Запам'ятайте.

(а) Синоніми
різний = різноманітний
швидко = різко
(б) Антоніми
високий ≠ низький
швидкий ≠ повільний

Завдання 9. Поставте іменники і прикметники в множині.

Різна закономірність, природна причина, територіальна група, гуманітарна наука, вікова особливість, економічний процес.

Завдання 10. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Стать, численний, рідний, закономірність, рости, смертний, віковий, приріст, статевий, число, зростати, вік, народження, закономірний, чисельність, зростання, смертність.

Завдання 11. Утворіть від іменників прикметники і запишіть їх.

Україна, народ, фізика, вік, число, географія, демографія, рід.

Завдання 12. Визначте число і відмінок виділених іменників.

1. Інтерес **до чисельності** населення виник багато років тому. 2. Демографія вивчає територіальні групи населення, **особливості** формування і розвитку груп. 3. **У різних регіонах** світу чисельність населення зростає по-різному. 4. Географія **населення** миру – це розділ географії.

Завдання 13. Прочитайте текст «Що таке демографія».

Демографія – це наука про закономірності відтворення населення світу, його чисельність, природний приріст, віковий і статевий склад.

Географія населення світу – це розділ географії. Вона вивчає територіальні групи населення, особливості формування і розвитку груп.

Інтерес до чисельності населення виник багато років тому. Перші підрахунки чисельності населення проводилися у Китаї та Єгипті у 3 тисячолітті до нової ери. Чисельність населення росла дуже повільно. Кількість населення різко зросла у 20 столітті.

У різних регіонах світу чисельність населення зростає по-різному. Причина – різний характер відтворення населення. Відтворення населення – це сукупність процесів народжуваності, смертності і природного приросту.

Завдання 14. Підберіть до виділених слів синоніми, складіть з ними речення і запишіть їх.

1. Польща – **незалежна** держава у центрі Європи.
2. Маленькі **держави** називаються мікродержавами.
3. Професор **швидко** підвівся зі стільця.
4. В цьому ресторані можна замовити **різні** страви.

Завдання 15. Підберіть до виділених слів антоніми, складіть з ними речення і запишіть їх.

1. Населення росте дуже **повільно**.
2. У цій країні **висока** смертність.

Завдання 16. Поставте питання до виділених слів.

1. **За розмірами** території Україна посідає друге місце в Європі після Росії.
2. Перші підрахунки чисельності населення проводилися в Китаї та Єгипті **у 3 тисячолітті до нової ери**.
3. Кількість населення **різко** зросла у 20 столітті.
4. Географія населення **світу** – це розділ **географії**.
5. **У різних регіонах** світу чисельність населення зростає **по-різному**.

Завдання 17. Спишіть речення. Спираючись на текст «Що таке демографія», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Перші Олімпійські Ігри (...) у Греції.
2. Ця дівчинка (...) **повільно**.
3. Кількість людей на планеті (...) **дуже швидко**.
4. Медицина (...) **багато століть** тому.

Завдання 18. Спишіть речення, замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Народ України (...) Президента один раз на п'ять років. (обирати – обрати) 2. У змаганнях спортсмен (...) третє місце. (посідати – посісти) 3. Кількість студентів в університеті (...) щороку. (зростати – зрости)

Завдання 19. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке демографія?
2. Що вивчає географія населення світу?
3. У яких країнах проводилися перші підрахунки населення?
4. Як зросло населення світу до 20 століття?
5. Чому в різних країнах світу чисельність населення зростає по-різному?

Завдання 20. Прочитайте текст «Що таке демографія» ще раз. Перекажіть його.

Урок 6. ТИПИ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Тип, рівень, життя, традиція, сучасність, релігія, нація.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Національна традиція
релігійна традиція

Раціональний тип
розширений тип

Демографічна ситуація
політична ситуація
економічна ситуація

Національний інтерес
національний одяг
національне визнання

Релігійна людина
релігійна секта
релігійне вчення

Раціональний похід
раціональна теорія
раціональне рішення

Сучасний світ
сучасна молодь
сучасне мистецтво

Демографічний вибух
демографічна ситуація
демографічне дослідження

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Національність – національний, сучасність – сучасний,
релігія – релігійний, традиція – традиційний

Розвиток – розвинений

Азія – азіатський

Африка – африканський

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Релігія, релігійність, релігійний

Нація, національність, національний

Традиція, традиційний

Час, сучасність, сучасний

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Характеризуватися (*чим*)

характеризуватися невисокою народжуваністю

Пояснюватися (*чим*)

пояснюватися релігійними і національними традиціями

Відзначатися (*де*)

відзначатися у країнах Європи

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Перший тип відтворення **відзначається** в економічно розвинених країнах з високим рівнем життя. 2. Другий тип відтворення **характеризується** високою народжуваністю.

3. Висока народжуваність **пояснюється** релігійними і національними традиціями.

Завдання 7. Запам'ятайте.

(а) Синоніми

низький = невисокий

(б) Антоніми

раціональний ≠ нераціональний

Завдання 8. Знайдіть і выпишіть слова, які відповідають на питання **як? який? яка? яке?**

Високий рівень життя, зростати швидко, мислити нераціонально, розвинена країна, невисока народжуваність, використовувати раціонально, повільно знижуватися, раціональне рішення, сучасний світ.

Завдання 9. Поставте іменники і прикметники в множині.

Раціональне рішення, релігійна традиція, національний інтерес, сучасна людина, демографічне дослідження.

Завдання 10. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Традиційний, смерть, людина, чисельність, нація, економіка, релігійний, економіст, смертність, численний, національність, людство, релігія, традиція, національний, економічний.

Завдання 11. Утворіть від іменників прикметники, складіть з прикметниками словосполучення і запишіть їх.

Національність, релігія, стать, вік, демографія, сучасність.

Завдання 12. Утворіть іменники – назви мешканців.

Україна, Африка, Лондон, Європа, Китай, Італія, Іспанія.

Завдання 13. Дайте відповіді на питання.

Зразок: Хто мешкає в Україні? – Українці.

1. Хто мешкає в Італії?
2. Хто мешкає в Лондоні?
3. Хто мешкає у Китаї?
4. Хто мешкає у Європі?
5. Хто мешкає у Африці?

Завдання 14. Визначте число і відмінок виділених іменників.

1. У сучасному **світі** існує два типи **відтворення** населення. 2. Перший тип відзначається **в** економічно розвинених **країнах** з високим **рівнем** життя. 3. Другий тип **відтворення** характеризується високою **народжуваністю**. 4. У деяких країнах висока народжуваність пояснюється релігійними і національними **традиціями**.

Завдання 15. Прочитайте текст «Типи відтворення населення».

У сучасному світі існує два типи відтворення населення.

Перший тип відтворення називається раціональним. Він характеризується невисокою народжуваністю, смертністю і природним приростом. Цей тип відзначається в економічно розвинених країнах з високим рівнем життя. Які це країни? Це країни Європи, США, Канада, Росія, Австралія.

Другий тип відтворення населення називається розширеним. Він характеризується високою народжуваністю і природним приростом, але низькою смертністю. Він відзначається у країнах Азії і Африки. У цих країнах висока народжуваність пояснюється релігійними і національними традиціями.

Завдання 16. Підберіть до даних слів спільнокореневі.

Релігія, число, смерть, Україна, національний, приріст.

Завдання 17. Поставте питання до виділених слів.

1. У сучасному світі існує **два** типи відтворення населення. 2. У цих країнах висока **народжуваність** пояснюється релігійними і національними традиціями. 3. **Перший** тип відтворення називається раціональним.

Завдання 18. Спišіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Перший тип відтворення відзначається (Європа, Канада, Росія, Австралія). 2. Україна розташована (Євразія). 3. Канада характеризується (високий рівень) життя. 4. Висока народжуваність пояснюється (національні традиції).

Завдання 19. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Які типи відтворення населення існують у світі?
2. У яких країнах існує перший тип відтворення населення?
3. Чим характеризується другий тип відтворення населення?
4. Які релігійні або національні традиції пояснюють тип відтворення у вашій країні?

Завдання 20. Розкажіть, який тип відтворення відзначається у вашій країні. Поясніть, чому.

Завдання 21. Прочитайте текст «Типи відтворення населення» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 22. Складіть розповідь про демографічну ситуацію у своїй країні. Знайдіть та використайте у вашій розповіді потрібні слова і словосполучення.

Народжуваність, чисельність населення, фізична карта, глобус, континент, державні кордони, республіка, національні

традиції, велика країна, армія, повітряний простір, тип відтворення, форма державного правління.

Урок 7. ВІКОВІ ГРУПИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Покоління, прабатьки, здатність, господарство, культура, праця.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Робочий вік	робочий вік
середній вік	робочий одяг
шкільний вік	робочий час

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Батьки – **прабатьки**.

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Робота – **робочий**, жінка – **жіночий**, чоловік – **чоловічий**

Культура – **культурний**

Господарство – **господарський**

Завдання 5. Запам'ятайте, як утворюється вищий ступінь порівняння якісних прикметників.

Старий – **старший**, молодий – **молодший**, низький – **нижчий**, високий – **вищий**, маленький – **менший**, великий – **більший**.

Завдання 6. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Робота, робітник, робочий, робити

Культура, культурний

Господар, господарство, господарський

Батьки, прабатьки

Завдання 7. Запам'ятайте керування дієслів.

Ділитися (на що)

ділитися на три групи, на два типи

Показувати - показати (що)

показувати здібності, уміння

Складатися (з чого)

складатися з великої кількості народів, з атомів

Завдання 8. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Населення земної кулі **складається** з великої кількості народів. 2. Все населення світу **ділиться** на три вікові групи. 3. Вік **показує** здатність людини до праці.

Завдання 9. Знайдіть і випишіть окремо слова, які відповідають на питання **що? як?**

Швидко, море, добре, уважно.

Правильно, повільно, вікно.

Будівля, населення, територія.

Завдання 10. Поставте іменники і прикметники в множині.

Релігійна традиція, демократична республіка, нерациональний підхід, китайська пісня, демографічне дослідження, щаслива дитина, серйозний підрахунок, молода жінка.

Завдання 11. Згрупуйте і випишіть спільнокореневі слова.

Нація, сучасний, зростання, національність, півострів, сучасність, чисельність, час, приріст, національний.

Завдання 12. Підберіть до даних слів спільнокореневі.

Африка, повітря, президент, вік, культура, робітник, релігія.

Завдання 13. Утворіть від даних слів іменники і запишіть їх.

Час, закон, смерть, Україна, робота, число, господар.

Завдання 14. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. В Україні робочий вік **для чоловіків** з 16 років до 60 років. 2. Покоління **дітей** – до 15 років. 3. Вік показує здатність людини **до праці**. 4. Народ – це група людей, які мають спільну **мову і культуру**.

Завдання 15. До даних дієслів підберіть видові пари.

Виникати, вибирати, включати, зростати, показувати.

Завдання 16. Запишіть словами цифри.

15, 57, 78, 111, 342, 906, 2067, 4987, 6800, 9008.

Завдання 17. Дайте відповідь на питання.

Зразок: Скільки вам років? - Мені 21 рік.

1. Скільки років Ганні? (18). 2. Скільки років батькові? (42). 3. Скільки років Іванові? (35) 4. Скільки років вашому дідусяві? (85). 5. Скільки років вашій сестрі? (15).

Завдання 18. Запам'ятайте конструкції.

З якого часу? З 16 (шістнадцяти) років. З 1980 (тисяча дев'ятсот вісімдесятого) року

До якого часу? До 55 (п'ятдесяти п'яти) років. До 2005 (дві тисячі п'ятого) року.

Завдання 19. Прочитайте текст «Вікові групи».

Населення земної кулі складається з великої кількості народів. Народ – це група людей, які живуть на одній території, мають спільну мову, господарство, культуру.

У світі є дуже великі і дуже маленькі народи. Китайський народ – це 1 мільярд 200 тисяч осіб. У Бразилії є народ, який складає 1 тисячу осіб.

Усе населення світу ділиться на три вікові групи. Покоління дітей – до 15 років. Покоління батьків – 15–49 років. Покоління прабабків – 50 років і старше. Вік показує здатність людини до праці.

В Україні робочий вік для чоловіків і жінок - з 16 років до 60 років.

Завдання 20. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова в потрібному відмінку.

1. Підготовчий факультет ділиться на (група).
2. Молекула складається з (атоми). 3. Він вчився у школі з (сім, рік) до (сімнадцять, рік). 4. Ганна вчитиметься в інституті до (дві тисячі чотирнадцятий, рік). 5. Син почав читати з (п'ять, рік). 5. Магазин працює з (вісім, година, ранок) до (сім, година, вечір).

Завдання 21. Поставте питання до виділених слів.

1. **Вік** показує здатність людини **до праці**. 2. **У світі** є дуже великі і дуже маленькі народи. 3. Усе населення **світу** ділиться на три **вікові** групи.

Завдання 22. Складіть речення, використовуючи наведені словосполучення.

Вікова група, земна куля, спільна мова, покоління батьків.

Завдання 23. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. На скільки вікових груп ділиться населення світу? Які це групи?

2. До якої вікової групи належите ви, ваші батьки, ваші брати і сестри, ваші бабуся і дідусь?

3. Який народ живе у вашій країні, великий чи маленький?

4. Який робочий вік для чоловіків і для жінок у вашій країні?

Завдання 24. Прочитайте текст «Вікові групи» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 25. Розкажіть про демографічну ситуацію у своїй країні.

ТЕМА 3. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Урок 8. РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Ресурс, природа, запас, планета, регіон, співвідношення, розмір, використання.

Запам'ятайте, що слово ресурсозабезпеченість утворюється з двох частин: ресурс + забезпеченість.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Природні ресурси
лісові ресурси
водні ресурси

Природний запас
природне середовище
природне господарство

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Природа – природний, земля – земний, вода –
підводний
Ліс – лісовий

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

**Природа, природний
Ресурс, ресурсозабезпеченість**

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслова.

Давати – дати (*що, кому*)
давати життя людям, книгу сину

Запам'ятайте: (він) необхідний
(вона) необхідна
(воно) необхідне
(вони) необхідні

Завдання 6. Запам'ятайте.

(а) Синоніми

необхідний = потрібний

робота = праця

(б) Антоніми

різний ≠ однаковий

багато ≠ мало

Завдання 7. Поставте іменники і прикметники в множині.

Природний запас, національний костюм, раціональне рішення, вікова особливість, західний регіон.

Завдання 8. Знайдіть і выпишіть окремо слова чоловічого, жіночого і середнього родів.

Регіон, життя, держава, народжуваність, розмір, традиція, планета, використання, природа, земля, співвідношення.

Завдання 9. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Природні ресурси дає **людям природа**. 2. Запаси природних **ресурсів на планеті** не однакові. 3. Ресурси необхідні **людині** для життя і використання **у господарстві**.

Завдання 10. Знайдіть і выпишіть слова – назви мешканців.

Населення, киянин, людина, урядовець, італієць, дитина, президент, американець, жінка, в'єтнамець, парижанин, англієць, народ, національність, росіянин.

Завдання 11. Згрупуйте і випишіть спільнокореневі слова.

Робітник, африканець, працювати, жити, релігія, народження, робота, життя, держава, Африка, державний, африканський, праця, релігійний, рідний.

Завдання 12. Підберіть до даних прикметників спільнокореневі іменники, складіть з ними речення.

Президентський, національний, географічний, китайський, територіальний, центральний, народний.

Завдання 13. Підберіть до даних іменників спільнокореневі дієслова, складіть з ними речення.

Народження, зростання, праця, підрахунок, життя.

Завдання 14. Прочитайте текст «Ресурсозабезпеченість».

Наша земля має дуже багато природних ресурсів. Природні ресурси дає людям природа. Вони необхідні людині для життя і використання у господарстві.

Запаси природних ресурсів на планеті не однакові. Тому різні материки, регіони і країни мають не однакові ресурси. Співвідношення між кількістю природних ресурсів і розмірами використання цих ресурсів називається ресурсозабезпеченістю.

Завдання 15. Підберіть до даних слів антоніми та складіть антонімічні словосполучення.

Високий, великий, повільний, цікавий, раціональний.

Завдання 16. Спишіть речення. Спираючись на текст «Ресурсозабезпеченість», замість крапок поставте потрібні слова.

1. Природні ресурси необхідні (для чого?) ... 2. Різні країни, регіони і материки мають (які?) ... ресурси. 3. Запаси природних ресурсів на планеті (які?) ... 4. Природні ресурси дає (кому?) ... природа.

Завдання 17. Закінчіть речення, використовуючи слова для довідок.

1. Життя дають людині (хто?) ... 2. Освіту дає студентам (що?) ... 3. (Що?) ... необхідна студенту для читання. 4. Любов потрібна (кому?) ... для щастя.

Слова для довідок: книга, людям, університет, батьки.

Завдання 18. Прочитайте текст, знайдіть зайве речення.

Наша земля має дуже багато природних ресурсів. Природні ресурси дає людям природа. Все населення світу ділиться на три вікові групи. Вони необхідні людині для життя і використання у господарстві.

Завдання 19. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Звідки люди отримують природні ресурси?
2. Для чого потрібні природні ресурси?
3. Чому різні регіони мають не однакові природні ресурси?
4. Що таке ресурсозабезпеченість?

Завдання 20. Прочитайте текст «Ресурсозабезпеченість» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 21. Розкажіть, які природні ресурси є у вашій країні.

Урок 9. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Нафта, газ, руда, вугілля, уран, метал, золото, поверхня, деревина, гриб, ягода, горіх, рослина, заповідник, відпочинок, туризм, лікування

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Кольорові метали
чорні метали

Залізна руда
мідна руда

Земельні ресурси
лісові ресурси
водні ресурси
мінеральні ресурси

Прісна вода
солоня вода
морська вода

Корисна книга
корисні копалини
корисні ліки

Лікарський препарат
лікарський засіб
лікарська трава

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюється іменник.

Дерево – деревина

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Користь – корисний, мінерал – мінеральний, залізо – залізний, вугілля – вугільний, мідь – мідний, руда – рудний, гриб – грибний, ягода – ягідний

Ліки – лікарський

Сіль – солоний

Газ – газовий, колір – кольоровий,

Земля – земний, земельний, підземний

Запам'ятайте, що слово природно-рекреаційний утворюється з двох слів: природний + рекреаційний.

Завдання 5. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Мінерал, мінеральний

Користь, корисний, користуватися, використовувати

Земля, земний, земельний, підземний

Вода, водний, підводний
Дерево, деревина, дерев'яний
Залізо, залізний
Золото, золотий
Відпочинок, відпочивати
Ліки, лікар, лікарня, лікарський, лікувати

Завдання 6. Запам'ятайте керування дієслів.

Видобувати – видобути (*де, звідки*)
видобувати в Україні, з надр землі
Використовувати – використати (*що, для чого, де*)
використовувати водні ресурси
використовувати для здобичі прісної води
використовувати у сільському господарстві
Збирати – зібрати (*що, де*)
збирати яблука у саду
Зберігатися – зберегтися (*де*)
зберегтися на землі, в Азії

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Водні ресурси суші **використовують** для здобичі прісної води. 2. Мінеральні ресурси **видобувають** з надр землі. 3. У лісі людина може **збирати** гриби, ягоди та лікарські рослини. 4. Більше всього лісів **збереглося** в Євразії.

Завдання 8. Запам'ятайте антоніми.

найбільше ≠ найменше

Завдання 9. Знайдіть і випишіть окремо слова, які відповідають на питання **що? як?**

Вікно, боляче, добре, яблуко, залізо, серце, правильно, золото, вугілля, весело, це, господарство, голосно, швидко.

Завдання 10. Поставте іменники і прикметники в множині.

Кольоровий метал, повітряна куля, лісова ягода, лікарська рослина, міський парк, національний заповідник, глибоке озеро, смачний горіх, темний ліс.

Завдання 11. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. На земній поверхні людина може жити, будувати **дома**, займатися сільським **господарством**. 2. Природно-рекреаційні ресурси використовують для **відпочинку**, туризму і лікування. 3. Земельні **ресурси** – це земна поверхня.

Завдання 12. Згрупуйте і випишіть спільнокореневі слова.

Вода, лікар, деревина, користуватися, земний, лікуватися, відпочивати, підводний, користь, земля, лікарня, дерево, підземний, відпочинок, корисний, ліки, водний.

Завдання 13. Підберіть до даних іменників спільнокореневі прикметники, складіть з ними словосполучення.

Місто, море, півострів, Європа, держава, незалежність, політика, територія.

Завдання 14. Утворіть від іменників дієслова, складіть з ними речення.

Рід, зростання, робота, праця, правління.

Завдання 15. Розберіть дані слова за будовою.

Зразок: водний=вод + н + ий

Підводний, морський, приморський, український.

Завдання 16. Спишіть речення, замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Місто Київ (...) 1500 років тому (виникнути – виникати). 2. Дівчина довго (...) у магазині червону сукню

(вибирати – вибрати). 3. Тарас (...) своїй подрузі фотографію матері (показувати – показати).

Завдання 17. Прочитайте текст «Природні ресурси».

Мінеральні ресурси – це корисні копалини. Їх добувають з надр землі. Які корисні копалини ми знаємо? Це нафта, газ, залізна руда, вугілля, уран, кольорові метали, золото і багато інших.

Земельні ресурси – це земна поверхня. На земній поверхні людина може жити, будувати будинки, займатися сільським господарством.

Водні ресурси суші – це річки, озера, підземні води. Їх використовують для видобування прісної води.

Лісові ресурси – це деревина, гриби, ягоди, горіхи, лікарські рослини. Найбільше лісів збереглося в Євразії.

Природно-рекреаційні ресурси – це парки, ліси, заповідники. Їх використовують для відпочинку, туризму і лікування.

Завдання 18. Закінчіть речення, використовуючи слова для довідок.

Зразок: Україна – це .

Україна – це країна.

1. Лондон – це ... 2. Золото – це ... 3. Малина – це ... 4. Ялина – це ... 5. Дніпро – це ...

Слова для довідок: річка, дерево, місто, метал, ягода.

Завдання 19.

а) Прочитайте речення, знайдіть в реченнях зайві слова.

1. Мінеральні ресурси – це нафта, газ, залізна руда, вода, вугілля, уран, кольорові метали, будинки, золото і багато інших. 2. Лісові ресурси – це деревина, гриби, ягоди, молоко, лікарські рослини. 3. Парки, ліси, заповідники

використовують для відпочинку, сільського господарства, туризму і лікування.

б) Прочитайте текст, знайдіть зайве речення.

Земельні ресурси – це земна поверхня. Кількість населення різко зросла у 20 столітті. На земній поверхні людина може жити, будувати будинки, займатися сільським господарством.

Завдання 20. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Які корисні копалини ви знаєте?
2. Як людина використовує земну поверхню?
3. Де знаходиться прісна вода, солоня вода?
4. Що люди збирають у лісах?
5. Для чого використовують парки, ліси, заповідники?

Завдання 21. Прочитайте текст «Природні ресурси» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 22. Складіть розповідь про прогулянку в парку. Знайдіть та використайте у вашій розповіді потрібні слова і словосполучення.

Ліс, Євразія, місто, їхати, дерево, сільське господарство, стадіон, автобус, читати, відпочинок, театр, вечір, гриби, діти, гуляти, лікування, кімната.

Урок 10. РЕСУРСИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Світовий океан, тварина, рослина, водорість, ліки, клей, папір, тканина, дно, елемент, сірка, енергія, приплив, відплив, хвиля.

Запам'ятайте, що слово **папір** у множині (**папери**) означає **документи**.

Запам'ятайте, що слово **ліки** вживається тільки у множині.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Мінеральні ресурси

Хімічний елемент

біологічні ресурси

хімічна лабораторія

енергетичні ресурси

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Біологія – біологічний, хімія – хімічний

Енергія – енергетичний

Риба – рибний, камінь – кам'яний

Папір – паперовий

Елемент – елементарний

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Біологія, біолог, біологічний

Хімія, хімік, хімічний

Енергія, енергетика, енергетик, енергетичний

Елемент, елементарний

Риба, рибалка, рибний, рибалити

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Мешкати (де)

мешкати у річках, у лісі

Ловити – зловити (кого, що, де)

ловити рибу у морі

Знаходити – знайти (що, де)

знаходити нафту на дні моря

Містити (що)

містити хімічні елементи

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. На дні можна **знайти** нафту, газ, кам'яне вугілля, сірку. 2. Люди **ловлять** рибу, з водоростей роблять ліки, клей, папір, тканини. 3. Біологічні ресурси – це тварини і рослини, які **мешкають** у Світовому океані. 4. Морська вода **містить** 75 хімічних елементів.

Завдання 7. Запам'ятайте.

а) Антоніми

приплив ≠ відплив

б) Синоніми

жити = мешкати

Завдання 8. Знайдіть і выпишіть окремо слова, які відповідають на питання **що? хто? який? коли?**

Літо, увечері, взимку, літній, вчора, вечір, влітку, осінь, іноді, іноземець, зима, завтра, ранок, зимовий.

Завдання 9. Поставте іменники і прикметники в множині.

Хімічний елемент, домашня тварина, тепла тканина, зелена водорість, кольоровий метал, лікарська рослина, лісова ягода, висока хвиля, енергетичний ресурс, старе дерево.

Завдання 10. Знайдіть і выпишіть окремо іменники середнього роду.

Ліки, вугілля, весело, праця, дерево, добре, рослина, цікаво, тварина, швидко, населення, хвиля, дно, лікування, земля.

Завдання 11. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Морська вода містить 75 хімічних **елементів**. 2. **На дні** можна знайти нафту, газ, кам'яне вугілля, **сірку**. 3. Люди використовують **енергію** хвиль і **припливів**. 4. Люди ловлять **рибу**, з **водоростей** роблять ліки, клей, папір, тканини.

Завдання 12. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Хімія, риба, лікарня, морський, енергетичний, світ, земля, ліки, море, підземний, хімічний, рибний, енергетика, лікарський, приморський, світовий, енергія, рибалити.

Завдання 13. Підберіть до даних іменників спільнокореневі прикметники, складіть з ними словосполучення.

Риба, хімія, золото, енергетика, користь, сіль, лікар.

Завдання 14. Розберіть дані слова за будовою.

Зразок: водний=вод + н + ий

Біологічний, хімік, лікарня, енергетика, підземний.

Завдання 15. Прочитайте текст «Ресурси Світового океану».

Ресурси Світового океану діляться на біологічні, мінеральні та енергетичні.

Біологічні ресурси – це тварини і рослини, які мешкають у Світовому океані. Люди ловлять рибу, з водоростей роблять ліки, клей, папір, тканини.

Мінеральні ресурси Світового океану знаходяться у воді й на дні. Головний ресурс – це морська вода. Вона містить 75

хімічних елементів. На дні Світового океану можна знайти нафту, газ, кам'яне вугілля, сірку.

Води Світового океану дають енергетичні ресурси. Люди використовують енергію хвиль і приливів.

Завдання 16. Підберіть до даних слів синоніми, складіть з ними речення.

Жити, робота, низький, потрібний, суверенний.

Завдання 17. Спишіть речення. Спираючись на текст «Ресурси Світового океану», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Мінеральні ресурси Світового океану (...) у воді і на дні. 2. Води Світового океану (...) енергетичні ресурси. 3. Люди (...) енергію хвиль і припливів. 4. Вода (...) 75 хімічних елементів.

Завдання 18. Спираючись на текст «Ресурси Світового океану», доповніть речення необхідними словами або словосполученнями.

1. Ресурси Світового океану діляться на ... 2. Мінеральні ресурси Світового океану знаходяться ... 3. Біологічні ресурси – це ..., які мешкають у Світовому океані.

Завдання 19. Спираючись на текст «Ресурси Світового океану», виправте речення.

1. Головний ресурс Світового океану – прісна вода. 2. З риби люди роблять ліки, клей, папір, тканини. 3. На дні Світового океану не можна знайти нафту, газ, кам'яне вугілля, сірку. 4. Люди не використовують енергію хвиль і припливів.

Завдання 20. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Які ви знаєте ресурси Світового океану?
2. Що таке біологічні ресурси?
3. Що люди роблять з водоростей?
4. Який головний ресурс Світового океану? Чому це головний ресурс?
5. Як люди використовують енергію хвиль і припливів?

Завдання 21. Складіть розповідь про ресурси Світового океану. Знайдіть та використайте у вашій розповіді потрібні слова і словосполучення.

Мінеральні ресурси, корисні копалини, водорості, планета, земна поверхня, водні ресурси, підземні води, дно, хімічний елемент, ресурсозабезпеченість, прісна вода, лісові ресурси, морська вода, деревина, горіх, лікарська рослина, ліки, заповідник, папір, відпочинок, приплив.

Урок 11. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Чорнозем, багатство, графіт, граніт, джерело, область, громадянин, гість.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Ласкаве сонце
ласкаві руки

Мінеральна вода
мінеральне джерело

Прекрасний палац
прекрасна природа

Чудовий відпочинок
чудова погода

Завдання 3. Прочитайте, запам'ятайте спільнокореневі слова.

Багатство, багатий, розбагатіти

Село, сільський

Область, обласний

Завдання 4. Запам'ятайте керування дієслова.

Відпочивати – відпочити (*де*)

відпочивати у Криму

Завдання 5. Запам'ятайте синоніми.

Красивий = чудовий = прекрасний.

Завдання 6. Знайдіть і выпишіть окремо іменники чоловічого, жіночого і середнього родів.

Село, область, джерело, чорнозем, вугілля, господарство, граніт, сонце, відпочинок, місце, гість, природа, громадянин.

Завдання 7. Поставте іменники і прикметники в множині.

Мінеральне джерело, синє озеро, український громадянин, іноземний гість, багате село, тепле море, прекрасна людина.

Завдання 8. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Україна має багато природних **ресурсів**.
2. Мінеральні води використовують **для лікування людей**.
3. У Криму відпочивають громадяни **України** та гості з інших **країн**.
4. Річки й озера України дають прісну **воду**.

Завдання 9. Утворіть від даних іменників прикметники, складіть з ними словосполучення.

Енергетик, мінерал, елемент, земля, камінь, золото, село.

Завдання 10. Підберіть до даних дієслів спільнокореневі іменники, складіть з ними речення.

Відпочивати, розбагатіти, використовувати, працювати, рибалити, народитися, зростати.

Завдання 11. Прочитайте текст «Природні ресурси України».

Україна має багато природних ресурсів.

Головне багатство України - чорнозем. Тому в Україні добре розвивається сільське господарство.

В Україні є залізна руда, кам'яне вугілля, уран, кольорові метали, графіт, граніт.

Річки й озера України дають прісну воду. У багатьох областях України знаходяться джерела мінеральних вод. Мінеральні води використовують для лікування людей.

Республіка Крим – це прекрасне місце для відпочинку. Тут чудова природа, тепле море, ласкаве сонце. У Криму відпочивають громадяни України та гості з інших країн.

Завдання 12. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Річки і озера України дають (прісна вода). 2. Україна має багато (природні ресурси). 3. У багатьох областях України знаходяться джерела (мінеральні води). 4. Республіка Крим – це прекрасне місце для (відпочинок).

Завдання 13. Використовуючи слова для довідок, підберіть іменники, які можуть узгоджуватися з даними прикметниками.

Зразок: Суверенна, демократична – ...

Суверенна, демократична – республіка

1. Синє, тепле, Чорне – ... 2. Південне, гаряче, яскраве – ... 3. Сонячна, хороша, прекрасна – ... 4. Географічна,

фізична, кліматична – ... . 5. Мінеральна, прісна, морська -
....

Слова для довідок: *сонце, карта, вода, море, погода.*

Завдання 14. Спираючись на текст «Природні ресурси України», доповніть речення необхідними словами і словосполученнями.

1. У Криму відпочивають громадяни України та ....
2. У Криму прекрасна природа, ласкаве сонце і ...
3. Річки й ... України дають прісну воду.
4. Головне багатство України - ...

Завдання 15. Спираючись на текст «Природні ресурси України», виправте речення.

1. Україна має мало природних ресурсів.
2. В Україні сільське господарство не розвивається.
3. Річки й озера України дають солону воду.
4. У Криму прекрасна природа, а море холодне.

Завдання 16. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Чому в Україні добре розвивається сільське господарство?
2. Які корисні копалини є в Україні?
3. Для чого використовують мінеральні води?
4. Чому Крим – прекрасне місце для відпочинку?
5. Хто зазвичай відпочиває у Криму?

Завдання 17. Прочитайте текст «Природні ресурси України» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 18. Складіть розповідь про природні ресурси світу. Знайдіть та використайте у вашій розповіді потрібні слова і словосполучення.

Корисні копалини, Верховна Рада, заповідник, нафта, прісна вода, суверенітет, вікова група, золото, туризм, покоління, вугілля, уран, підземні води, деревина, народ, прабатьки, лікарська рослина, мінеральна вода, сільське господарство.

Завдання 19. Розкажіть про природні ресурси своєї країни.

ТЕМА 4. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Урок 12. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Етап, виникнення, відкриття, торгівля, становлення, розширення, розвиток, війна.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Сільське господарство	Географічне відкриття
національне господарство	велике відкриття
світове господарство	

Економічні відносини	Географічна модель
політичні відносини	фізична модель
ділові відносини	математична модель

Світова арена	Міжнародна торгівля
циркова арена	міжнародні відносини
	міжнародне право

Всесвітній форум	Багатоцентровий характер
всесвітня торгівля	багатоцентрова модель
всесвітнє співтовариство	

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Виникнути – виникнення, ставати – становлення, розширювати – розширення

Відкривати – відкриття

Розвивати – розвиток

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Слово **міжнародний** утворюється з двох слів:

між + народ

Слово **всесвітній** утворюється з двох слів: **весь + світ**

Слово **багатоцентровий** утворюється з двох слів:
багато + центр

Завдання 5. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Світ, світовий, всесвітній

Народ, народний, міжнародний

Форма, формування, формувати

Ширина, широта, широкий, розширення,
розширювати

Розвиток, розвинений, розвивати

Завдання 6. Запам'ятайте керування дієслів.

Охоплювати – охопити (*що*)

охопити всі регіони

Відбуватися – відбутися (*коли*)

відбуватися у 19 столітті

Ставати – стати (*чим*)

ставати етапом

Утворюватися – утворитися (*коли*)

утворитися у кінці 19 століття

Формуватися – сформуватися (*коли*)

сформуватися після війни

Набувати – набути (*чого*)

набувати характеру

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Після Другої світової війни **сформувалися** нові центри в Азії. 2. Міжнародна торгівля **охопила** всі регіони земної кулі. 3. Потім **утворився** другий центр – США. 4. У

наші дні географічна модель світового господарства **набула** багатоцентрового характеру. 5. У другій половині 19 століття **відбувалося** становлення і розширення світового господарства. 6. Головним етапом формування сучасної системи світового господарства **став** кінець 19 століття і 20 століття.

Завдання 8. Запам'ятайте синоніми.

Світовий = всесвітній = міжнародний.

Завдання 9. Знайдіть і выпишіть окремо іменники чоловічого, жіночого і середнього родів.

Господарство, розширення, половина, регіон, торгівля, модель, війна, відкриття, транспорт, етап, становлення, розвиток, кінець, формування, система, століття, характер.

Завдання 10. Поставте іменники і прикметники в множині.

Математична модель, світова війна, географічне відкриття, економічний центр, позитивний результат, міжнародний форум, розвинений регіон, корисна порада.

Завдання 11. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників і прикметників.

1. Існує кілька **етапів** формування **світового господарства**. 2. Після Другої **світової війни** стали формуватися **нові центри** в Азії. 3. **Головним етапом** формування сучасної системи світового господарства став кінець 19 століття і 20 століття. 4. У наші дні **географічна модель** світового господарства набула **багатоцентрового характеру**.

Завдання 12. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Міжнародний, розвиток, широкий, центр, народ, використовувати, розширення, користь, розвивати, ширина, корисний, розширювати, центральний, розвинений, народний.

Завдання 13. Підберіть до даних прикметників спільнокореневі іменники, складіть з ними речення.

Господарський, міжнародний, європейський, регіональний, світовий, широкий, розвинений.

Завдання 14. Закінчіть речення.

Це країна, яка...
до якої...
про яку...
у якій...

Завдання 15. Прочитайте текст «Світове господарство».

Світове господарство – це господарство всіх країн світу, які пов’язані між собою економічними відносинами.

Існує кілька етапів формування світового господарства. Світове господарство виникло у 15 столітті, коли у результаті великих географічних відкриттів міжнародна торгівля охопила всі регіони земної кулі.

У другій половині 19 століття відбувалося становлення і розширення світового господарства завдяки розвитку транспорту.

Але головним етапом формування сучасної системи світового господарства став кінець 19 століття і 20 століття.

Існує також географічна модель світового господарства, яка постійно розвивається. До кінця 19 століття центром світового господарства була Європа, а потім утворився другий центр – США.

Між Першою і Другою світовими війнами виникли ще два центри – СРСР і Японія. Після Другої світової війни

стали формуватися нові центри в Азії (Китай, Індія, країни Південно-Західної Азії) й у Канаді, Австралії, Бразилії. Останніми десятиліттями на світову арену вийшли Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур.

У наші дні географічна модель світового господарства набула багатоцентрового характеру.

Завдання 16. Використовуючи слова для довідок, підберіть іменники, які можуть узгоджуватися з даними прикметниками.

Зразок: *Атлантичний, Тихий – ...*

Атлантичний, Тихий – океан.

1. Друга, світова – ... 2. Географічна, математична, фізична – ... 3. Національна, стародавня, релігійна – ...

Слова для довідок: *модель, традиція, війна.*

Завдання 17. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова в потрібному відмінку.

1. До кінця 19 століття центром (світове господарство) була Європа. 2. Світове господарство виникло (п'ятнадцяте століття). 3. Світове господарство – це господарство (всі країни) світу. 4. У результаті великих географічних відкриттів міжнародна торгівля охопила всі регіони (земна куля).

Завдання 18. Спираючись на текст «Світове господарство», виправте речення.

1. У першій половині 19 століття відбувалося становлення й розширення світового господарства завдяки розвитку транспорту. 2. Існує два етапи формування світового господарства. 3. У наші дні географічна модель світового господарства набула національного характеру.

Завдання 19. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке світове господарство?
2. Внаслідок чого виникло світове господарство?
3. У якому столітті відбувалося становлення і розширення світового господарства? Завдяки чому?
4. Які центри світового господарства ви знаєте?

Завдання 20. Прочитайте текст «Світове господарство» ще раз. Перекажіть його.

ТЕМА 5. ГЕОГРАФІЯ РОЗПОДІЛУ ПРАЦІ

Урок 13. МІЖНАРОДНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Спеціалізація, послуга, чинник, розміщення, сукупність, розрив, продукція, виробництво, споживання, відношення, місцевість, наявність, сила.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Основне поняття	Господарський об'єкт
головне поняття	військовий об'єкт
Економічне значення	Транспортний чинник
важливе значення	людський чинник

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Спеціалізуватися – спеціалізація

Розміщувати – розміщення, споживати – споживання

Виробляти – виробництво

Розривати – розрив

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Транспорт – транспортний, відношення – відносний

Людина – людський

Запам'ятайте, що слово **економіко-географічний** утворюється з двох слів: **економіка + географія**

Запам'ятайте, що слово **природно-ресурсний** утворюється з двох слів: **природа + ресурс**

Завдання 5. Запам'ятайте, як утворюється вищий ступінь порівняння якісних прикметників.

Хороший – кращий, поганий – гірший

Завдання 6. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Спеціалізація, спеціаліст, спеціальність, спеціальний, спеціалізуватися

Розміщення, розміщувати

Виробництво, виробничий, виробляти

Споживання, споживчий, споживати

Транспорт, транспортний, транспортувати

Сила, сильний

Завдання 7. Запам'ятайте керування дієслів:

Спеціалізуватися (на чому)

спеціалізуватися на виробництві м'яса

Обмінюватися – обмінятися (чим)

обмінюватися продукцією

Базуватися (на чому)

базуватися на чинниках розміщення

Володіти – оволодіти (чим)

володіти природними ресурсами

Долати – подолати (що)

долати територіальний розрив

Завдання 8. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Природно-ресурсний чинник визначає, якими природними ресурсами **володіє** країна. 2. Всі країни **спеціалізуються** на виробництві певних видів продукції і послуг і обмінюються ними. 3. Транспортний чинник **долає** територіальний розрив між районами виробництва і споживання продукції. 4. Спеціалізація економіки кожної країни **базується** на чинниках розміщення. 5. Всі країни обмінюються певними видами продукції і послуг.

Завдання 9. Запам'ятайте.

(а) Антоніми

наявність $\neq$ відсутність

(б) Синоніми

володіти = мати

Завдання 10. Поставте іменники і прикметники в множині.

Господарський об'єкт, територіальна група, корисна послуга, біологічний чинник, транспортна компанія, кваліфікований спеціаліст, економічна теорія, регіональне виробництво.

Завдання 11. Прочитайте, згрупуйте спільнокореневі слова.

Транспорт, спеціальний, господарство, споживати, транспортувати, господарський, споживання, спеціальність, споживчий, господар, транспортний, спеціаліст.

Завдання 12. Підберіть до даних прикметників спільнокореневі іменники, складіть з ними речення.

Російський, український, європейський, київський, африканський, азіатський.

Завдання 13. Прочитайте, розберіть слова за будовою.

Зразок: водний = вод + н + ий

Транспортний, міжнародний, спеціаліст, виробничий.

Завдання 14. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Всі країни спеціалізуються **на виробництві** певних видів **продукції** і послуг. 2. Міжнародний географічний розподіл **праці** - це основне поняття економічної **географії**. 3. Чинник трудових **ресурсів** характеризує наявність робочої сили **в економіці** держави.

Завдання 15. Зверніть увагу на конструкцію *чим - тим + вищий ступінь порівняння якісних прикметників*.

Чим більша територія країни, **тим** різноманітніші її природні ресурси.

Чим різноманітніші природні ресурси країни, **тим** краща її економіка.

Чим краща економіка країни, **тим** багатші її громадяни.

Завдання 16. Прочитайте текст «Міжнародний розподіл праці».

Міжнародний географічний розподіл праці - це основне поняття економічної географії. Всі країни спеціалізуються на виробництві певних видів продукції і послуг й обмінюються ними.

Спеціалізація економіки кожної країни базується на чинниках розміщення. Чинник розміщення – це сукупність умов для кращого розміщення господарського об’єкту.

Чинник території має велике значення. Чим більша територія країни, тим різноманітніші її природні ресурси.

Чинник економіко-географічного положення – це відношення місцевості (країни, району, міста) до інших об’єктів, які мають певне економічне значення.

Природно-ресурсний чинник – це дуже важливий чинник. Він визначає, якими природними ресурсами володіє країна.

Транспортний чинник долає територіальний розрив між районами виробництва і споживання продукції.

Чинник трудових ресурсів характеризує наявність робочої сили в економіці держави.

Завдання 17. Підберіть до даних слів антоніми, складіть з ними речення.

Рациональний, наявність, однаковий, повільний.

Завдання 18. Спишіть речення. Спираючись на текст «Міжнародний розподіл праці», замість крапок поставте потрібне дієслово.

1. Чинник території (...) велике значення.
2. Транспортний чинник (...) територіальний розрив між районами виробництва і споживання продукції.
3. Спеціалізація економіки кожної країни (...) на чинниках розміщення.
4. Чинник трудових ресурсів (...) наявність робочої сили в економіці держави.

Завдання 19. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Чинник (трудо́ві ресурси) характеризує наявність робочої сили (економіка) держави.
2. Транспортний чинник долає територіальний розрив між (райони) виробництва і споживання продукції.
3. Всі країни спеціалізуються на виробництві (певні види) продукції і послуг й обмінюються (вони).
4. Чинник розміщення – це сукупність умов для кращого розміщення (господарський об’єкт).

Завдання 20. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке міжнародний географічний розподіл праці?
2. На чому спеціалізуються всі країни?
3. Які чинники розділення ви знаєте?

Завдання 21. Прочитайте текст «Міжнародний розподіл праці» ще раз. Розкажіть про міжнародний географічний розподіл праці.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Урок 1. ПОТРЕБИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Потреба, їжа, житло, одяг, автомобіль, відпочинок, розвага, транспорт, залізниця, шлях, споруда, метал, гума, скло, пластмаса, пісок, існувати.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Людські потреби	Виробничі потреби
особисті потреби	виробнича будівля
матеріальні потреби	виробниче обладнання
духовні потреби	

Громадський транспорт
міський транспорт

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Їсти - їжа
Одягати - одяг
Розважати - розвага
Відпочивати – відпочинок
Жити - житло

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Людина - людський
Суспільство – суспільний, залізниця - залізничний
Виробляти – виробничий
Особа - особистий
Матерія - матеріальний
Дух - духовний

Запам'ятайте: (кому) потрібно (що зробити)
потрібний (він)
потрібна (вона)
потрібне (воно)
потрібні (вони)

Завдання 5. Поставте іменники і прикметники в множині.

Автомобільний шлях, особиста потреба, кольоровий метал, енергетична система, драматичний театр.

Завдання 6. Прочитайте текст «Потреби».

Усі люди мають потреби. Людські потреби – це їжа, одяг, житло, автомобілі, відпочинок, розваги тощо. У різних людей різні потреби.

Потреба однієї людини – це особисті потреби. Потреби групи людей – це суспільні потреби. Наприклад, місту потрібний суспільний транспорт. Країні потрібні залізниці й автомобільні шляхи, енергетична система та комунікації. Крім того, існують виробничі потреби. Кожний завод обов'язково має виробничі будівлі й споруди, а також виробниче обладнання. Для роботи заводу потрібні різні матеріали: дерево, метал, гума, скло, пластмаса тощо. Тобто потреби діляться на виробничі й невиробничі. Невиробничі потреби діляться на особисті й суспільні.

Матеріальні потреби – це найголовніші людські потреби. Це потреби в їжі, одязі та інших матеріальних предметах.

Люди із задоволенням слухають музику, ходять у театри та у кіно, читають книги. Так вони задовольняють духовні потреби.

Завдання 7. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Розважати, залізниця, їсти, одяг, залізничник, їдальня, житло, їжа, одягати, розвага, жити, залізничний, життя.

Завдання 8. Спишіть речення, замість крапок поставте слова *потрібно, потрібний, потрібна, потрібне, потрібні*.

1. Місту ..... суспільний транспорт.
2. Країні ..... енергетична система.
3. Людині ..... одяг.
4. Заводу ..... різні матеріали.
5. Людям ..... житло.
6. Людям ..... задовольняти матеріальні потреби.
7. Студентам ..... вивчати українську мову.

Завдання 9. Сформулюйте питання за зразком.

Зразок: *Людині потрібна їжа. - Що потрібно людині? Кому потрібна їжа?*

1. Людям потрібний одяг.
2. Країні потрібні ресурси.
3. Заводу потрібний метал.
4. Суспільству потрібна воля.

Завдання 10. Спишіть речення, поставте слова в дужках у правильній формі.

1. Різні люди (мати) різні потреби. 2. У (різні люди) є різні потреби. 3. У (хто) є різні потреби? 4. Кожний завод (мати) виробничі будівлі та споруди. 5. У (кожне місто) є громадський транспорт.

Завдання 11. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Які потреби є у людей?
2. Що таке особисті потреби, суспільні потреби?
3. Які є суспільні потреби?
4. Як ви розумієте «виробничі потреби»?
5. Які ви знаєте духовні потреби?

Завдання 12. Прочитайте текст «Потреби» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 13. Розкажіть про найголовніші людські потреби.

Завдання 14. Розкажіть про ваші матеріальні та духовні потреби.

Урок 2. БЛАГА. ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Оточення, задоволення, виробництво, товар, знаряддя, сировина, засіб, верстат, капітал, підприємництво.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть, запишіть нові словосполучення.

Людські ресурси	Фінансовий капітал
природні ресурси	фізичний капітал

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Використати – використан**ня**, споживати – споживан**ня**, задовольняти – задовольне**ння**, оточити – оточе**ння**

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Фінанси – фінансо**вий**

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Оточувати – оточити (*кого, що*)

оточувати людей

Називатися – назватися (*чим*)

називатися виробничими ресурсами

Задовольняти – задовольнити (*що*)

задовольняти потреби

Виробляти – виробити (*що*)

виробляти товари

Використовувати - використати (що)

використовувати ресурси

Завдання 6. Прочитайте текст «Блага. Виробничі ресурси».

Людей оточують речі: у кімнаті працює телевізор, у холодильнику лежить їжа, у банку стоять комп'ютери, на фабриці – верстати. Усе це – блага.

Блага – це те, що необхідно людям для задоволення потреб. Людські потреби – це їжа, одяг, житло. Особисті потреби – це потреби однієї людини. Потреби груп людей – це суспільні потреби. Є ще й виробничі потреби. Більшість речей навколо нас були колись вироблені. Усе, що використовувалося для виробництва благ, називається виробничими ресурсами.

Виробничі ресурси можна розділити на природні ресурси, людські ресурси, капітал і підприємництво. Природні ресурси – це земля, повітря, вода, корисні копалини, тварини та рослинний світ. Людські ресурси необхідні для виробництва благ. Людські ресурси називають «працею». Знаряддя і засоби виробництва - це заводи, верстати, інструменти. Їх можна назвати фізичним капіталом. Існує також фінансовий капітал – це гроші, необхідні для організації виробництва, закупівлі фізичного капіталу, сировини і матеріалів.

Завдання 7. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Виробництво, купувати, підприємництво, фінансовий, виробляти, фінансист, виробничий, фінанси, підприємець, закупівля.

Завдання 8. Знайдіть у тексті і выпишіть речення, які відповідають даним моделям.

(кого) оточують (що)

(кому) необхідно (що)

- (що) називають (чим)
(що) можна розділити (на що)
(що) необхідно (кому, для чого)

Завдання 9. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Знаряддя і засоби виробництва **називають** фізичним капіталом. 2. Гроші **необхідні** для організації виробництва, закупівлі фізичного капіталу, сировини і матеріалів. 3. Людей **оточують** різні речі. 4. Виробничі ресурси **розділяють** на природні, людські ресурси, капітал і підприємництво.

Завдання 10. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова в потрібному відмінку.

1. (Земля, повітря, вода, корисні копалини, тварини, рослинний мир) називають природними ресурсами. 2. (Природні ресурси) називають землею, повітря, воду, тваринний і рослинний світ. 3. Різні люди мають (різні потреби). 4. У (різні люди) є різні потреби. 5. Людські ресурси необхідні для (виробництво) благ. 6. Капітал необхідний для (організація) виробництва, (закупівля) фізичного капіталу, сировини і матеріалів. 7. Блага необхідні (люди) для задоволення потреб.

Завдання 11. Закінчить речення, спираючись на текст «Блага. Виробничі ресурси».

1. Блага – це все те, що необхідно .....
2. Виробничі ресурси можна розділити на .....
3. Природні ресурси – це .....
4. Людські ресурси називають .....
5. Фізичним капіталом називають .....
6. Фінансовий капітал – це гроші, необхідні .....

Завдання 12. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке блага?
2. Що ми називаємо виробничими ресурсами?

3. Що ми називаємо «працею»?
4. Що таке капітал фізичний і капітал фінансовий?

Завдання 13. Прочитайте текст «Блага. Виробничі ресурси» ще раз. Перекажіть його.

Урок 3. ГРОШІ. ВАРТІСТЬ І ЦІНА

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Еквівалент, обмін, платіж, накопичення, золото, срібло, камінь, хутро, мушля, горіх, величина, вартість, ціна, цінність, кількість, послуга.

Завдання 2. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Порівняти – порівняння, уявляти – уявлення,
відображати – відображення, одержати – одержання,
визначати – визначення

Обмінювати – обмін

Купувати - купівля

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Ціна – цінний, обмін – обмінний, товар – товарний,
монета – монетний, еквівалент – еквівалентний

Камінь – кам'яний

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Обмін, обмінний, обмінювати - обмінати

Порівняння, порівнювати - порівняти

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Обмінювати – обмінати (що, що на що)

обмінювати товари, обмінювати товар на товар

Порівнювати – порівняти (*що; що із чим*)
порівнювати товари, порівнювати товари з одним товаром-еквівалентом.

Ставати – стати (*чим*)
ставати еквівалентом, засобом платежу

Продавати – продати (*що за що*)
продавати товар за гроші

Купувати – купити (*що за що*)
купувати товар за гроші

Відображати – відобразити (*що*)
відображати уявлення

Коштувати (*що скільки*)
товар коштує 100 доларів

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Люди **обмінювали** товар на товар ще багато століть тому.
2. Пізніше товаром-еквівалентом **стали** золото й срібло.
3. Люди зрозуміли, що найпростіше і найзручніше **порівнювати** товари з одним товаром-еквівалентом.
4. Вартість **відображає** певні уявлення про цінність товару.

Завдання 7. Підберіть до даних іменників спільнокореневі прикметники, складіть з ними словосполучення.

Еквівалент, монета, людина, товар, матерія, камінь, фінанси.

Завдання 8. Утворіть від даних іменників дієслова, складіть з ними речення.

Обмін, одяг, використання, житло, порівняння, відпочинок.

Завдання 9. Згрупуйте і выпишіть спільнокореневі слова.

Обмінювати, коштувати, порівняння, ціна, покупець, обмін, вартість, цінний, порівняльний, продавати, кошовний, купувати, продаж, обмінний, порівнювати, цінність, кошти.

Завдання 10. Прочитайте текст «Гроші. Вартість і ціна».

Гроші – це особливий товар. Він є загальним еквівалентом товарів і послуг при їхньому обміні, величиною їхньої вартості, засобом обігу і платежу, засобом накопичення.

Люди обмінювали товар на товар ще багато століть тому. Минув час, і люди зрозуміли, що найпростіше і найзручніше порівнювати товари з одним товаром-еквівалентом. Таким товаром у різні часи були каміння, морські мушлі, вівці, свині, хутро, чай, горіхи. Пізніше товаром-еквівалентом стали золото й срібло, які обмінювалися на всі інші товари. Так з'явилися гроші.

Щоб купувати або продавати, необхідно знати, скільки коштує товар. Кожний товар має свою вартість. Гроші - це величина вартості товару. Вартість товару, виражена в грошах, називається ціною.

Вартість відображає певні уявлення про цінність товару. Вона не має числового значення. Ціна - це конкретне число, яке показує, скільки коштує товар у цей момент у певному місці.

Завдання 11. Складіть і запишіть словосполучення за зразком.

Зразок: продаж, товари – продаж (чого?) товарів
обмін, товар –
використання, гроші –
вартість, квартира –

порівняння, ціна на товар –
закупівля, обладнання –
величина, вартість –

Завдання 12. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Гроші - це величина **вартості** товару. 2. Люди обмінювали товар **на товар** ще багато століть тому. 3. Кожний товар має **свою вартість**. 4. Гроші є **загальним еквівалентом** товарів і послуг при їхньому обміні.

Завдання 13. Спираючись на текст «Гроші. Вартість і ціна», доповніть речення необхідними словами і словосполученнями та запишіть їх.

1. Гроші – це ..... 2. Багато століть тому люди обмінювали ..... на ..... 3. Найпростіше і найзручніше порівнювати товари з ..... 4. Гроші можна обміняти ..... 5. Кожний товар має ..... 6. Гроші - це ..... вартості товару. 7. Вартість відображає ..... 8. В історії грошима були: .....

Завдання 14. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке гроші?
2. Які товари-еквіваленти використовувалися при обміні товарів?
3. Що відображає вартість?
4. Яка різниця між вартістю й ціною?

Завдання 15. Прочитайте текст «Гроші. Вартість і ціна» ще раз. Перекажіть його.

Урок 4. ІНФЛЯЦІЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Інфляція, ціна, попит, очікування, пропозиція, витрати, дохід, перевищення, знецінювання, зменшення, збільшення, рівень, наслідок, перерозподіл, скорочення.

Завдання 2. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Скорочувати – скорочення, підвищувати – підвищення, зменшити – зменшення, збільшити – збільшення, заощадити – заощадження, знижувати – зниження, очікувати – очікування, формувати – формування, виникнути – виникнення, знецінити – знецінювання

Перерозподілити – перерозподіл

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Операція – операційний, інфляція – інфляційний, організація – організаційний

Надлишок – надлишковий

Завдання 4. Запам'ятайте спільнокореневі слова.

Інфляція, інфляційний

Ціна, цінність, цінний, оцінювати, знецінювання

Завдання 5. Запам'ятайте антоніми.

Збільшувати $\neq$ зменшувати

Підвищувати $\neq$ знижувати

Завдання 6. Запам'ятайте керування дієслів.

Підвищувати – підвищити (*що*)

підвищувати ціни

Призводити – призвести (*до чого*)

призводити до додаткових витрат

Впливати – вплинути (*на що*)

впливати на ціну товару

Знижувати – знизити (*що*)

знижувати ціни

Викликати – викликати (*що*)

викликати негативні наслідки

Позичати – позичити (*що, кому*)

позичати гроші клієнтові

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Знецінювання національної валюти **викликає** негативні наслідки. 2. Інфляція **призводить** до зростання цін на товари й послуги, знецінення заощаджень. 3. Під час інфляції **знижується** купівельна вартість грошей. 4. Підвищення витрат на виробництво **викликає** зростання цін на товар.

Завдання 8. Поставте іменники і прикметники в множині.

Національна валюта, грошовий дохід, виробнича потреба, інфляційний процес, негативний наслідок, майбутня ціна.

Завдання 9. Прочитайте текст «Інфляція».

Ціни на товари й послуги постійно змінюються. Інфляція – це зростання цін на товари й послуги.

Основою інфляційних процесів може бути і виникнення надлишкового попиту, і зростання витрат на виробництво, і формування інфляційних очікувань.

Інфляція попиту – це інфляція, яка викликана перевищенням попиту над пропозицією, тобто існування надлишкового попиту. Інфляція витрат – це зростання цін, викликане підвищенням витрат на виробництво товару.

Інфляційні очікування – це очікувані в майбутньому рівень цін і темпи зміни цін.

Інфляція призводить до додаткових витрат як у продавців, так і у покупців. Найбільш серйозним негативним наслідком інфляції є невизначеність майбутнього рівня цін.

Інфляція – це знецінювання або зниження купівельної здатності грошей, тобто зменшення кількості товарів, яку можна купити на певну суму грошей.

Знецінювання національної валюти викликає негативні наслідки: знецінювання фіксованих грошових доходів, знецінювання заощаджень, перерозподіл вигід від тих, хто позичає, до тих, кому позичають.

Завдання 10. Замініть виділені слова антонімами, складіть з утвореними словосполученнями речення.

Зменшення вартості, **підвищення** купівельної здатності, **позитивні** наслідки.

Завдання 11. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Не тільки продавці, але й покупці впливають на (ціна).
2. Зростання (ціни) на товари пов'язане із (зростання) витрат.
3. Ціна підвищується при (зростання) попиту.
4. Прибуток може скоротитися через (збільшення) витрат.
5. Для (боротьба) з (інфляція) використовуються різні заходи.
6. У випадку (знецінювання) грошей позичати вигідно.

Завдання 12. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. Чому ціни на одні товари (зростати – зрости), а на інші (залишатися – залишитися) незмінними?
2. Що станеться, якщо продавцям заборонити (підвищувати – підвищити) ціни?
3. Інфляція (призводити – призвести) до додаткових витрат.
4. Деякі продавці (отримувати – отримати) додатковий прибуток.

Завдання 13. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке інфляція та інфляційні очікування?
2. Що може бути основою інфляційних процесів?
3. До чого призводить інфляція?
4. Що викликає знецінювання національної валюти?

Завдання 14. Прочитайте текст «Інфляція» ще раз.
Перекажіть його.

Урок 5. ОБМІН І РИНОК

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Угода, продукт, консультація, взаємозв'язок, ринок, діяльність, розподіл, користь.

Завдання 2. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Виробити – виробник

Споживати – споживач, споживання

Ризикувати – ризик, переказувати – переказ

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Ринок – ринковий, гроші – грошовий

Користь – корисний

Завдання 4. Запам'ятайте керування дієслів.

Обмінюватися – обмінятися (*чим*)

обмінюватися товарами

Здійснювати – здійснити (*що*)

здійснювати операцію

Відбуватися – відбутися (*де*)

відбуватися у світі

Розрізняти – розрізнити (*що*)

розрізняти товари й послуги

Завдання 5. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Обмін товарів **відбувається** на ринку. 2. Обмін **виник** внаслідок розподілу праці. 3. В економіці **розрізняють** товари й послуги. 4. Люди не завжди **обмінюються** товаром. 5. Люди **здійснюють** обмін для придбання необхідних їм благ.

Завдання 6. Прочитайте текст «Обмін і ринок».

Щодня люди обмінюють одні блага на інші. Обмін – це угода, в якій одна людина передає якісь блага іншій людині та одержує за це щось потрібне їй самій.

Блага, які є предметом обміну, називають товаром. Люди здійснюють обмін для придбання необхідних їм благ, але при цьому не завжди обмінюються товаром. Наприклад, продукт праці юриста не можна взяти в руки, але ми платимо за його консультації. Тому розрізняють товари й послуги.

Послуга – ця дія, яка приносить людям користь і за яку ми готові заплатити. Хліб, пакет молока, стілець, комп'ютер – це товари. Поїздка в автобусі, телефонний зв'язок, грошовий переказ до іншої країни – це послуги.

Обмін товару на інші товари або на гроші відбувається на ринку.

Ринок – це система взаємозв'язків продавців і покупців, діяльність із продажу й купівлі товарів, це загальний принцип організації економічного життя країни.

Завдання 7. Згрупуйте і випишіть спільнокореневі слова.

Споживання, користь, поїздка, здійснювати, розрізняти, дія, їздити, ринковий, споживач, корисний, гроші, ринок, діяльність, грошовий, споживати, користуватися.

Завдання 8. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Блага, які є предметом **обміну**, називають **товаром**.
2. Обмін товару на інші товари або **на гроші** відбувається **на ринку**.
3. Продукт **праці юриста** не можна взяти в руки.
4. Блага, які є предметом **обміну**, називають **товаром**.

Завдання 9. Змініть речення за зразком і запишіть.

Зразок: *Київ – столиця України. Київ є столицею України.*

1. Блага – предмет обміну.
2. Хліб, пакет молока, комп'ютер – товари.
3. Консультація юриста – послуга.
4. Грошовий переказ, поїздка в автобусі – послуги.
5. Ринок – це система взаємозв'язків продавців і покупців.

Завдання 10. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Люди обмінюються (товари).
2. Він обміняв (ця книга) на (інша).
3. Ми обмінялися (адреси).
4. Вона обміняла (новий зошит) на (нова куртка).

Завдання 11. Сформулюйте питання за зразком.

Зразок: *Обмін – це угода. Що таке обмін?*

1. Комп'ютер – це товар.
2. Грошовий переказ в іншу країну – це послуга.
3. Ринок – це система взаємин продавців і покупців, діяльність із продажу й покупці товарів.
4. Консультація юриста – це послуга.

Завдання 12. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. Обмін (приносити – принести) людям користь.
2. Обмін товарів (відбуватися – відбутися) на ринку.
3. Цей

випадок (відбуватися – відбутися) на ринку. 4. Вдала угода (приносити – принести) продавцеві більший прибуток. 5. Студент (витрачати – витратити) великі кошти на нові речі. 6. Підприємець (витрачати – витратити) певні кошти на виробництво нових товарів.

Завдання 13. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке обмін?
2. Що називають товаром?
3. Що ми називаємо послугою?
4. Що таке ринок?
5. Чим характеризується ринок?

Завдання 14. Прочитайте текст «Обмін і ринок» ще раз. Перекажіть його.

Урок 6. ЩО ТАКЕ ЕКОНОМІКА

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.
Значення, поняття, умова, середовище.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Економічна система	Суспільна наука
економічна література	суспільне виробництво
економічне середовище	суспільне життя

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.
Управляти – управлі**ння**, походити – походже**ння**
Використати – використа**ння**
Обмежити – обмеже**ність**

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Грек - грецький

Суспільство – суспільний

Кінець - нескінчений

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Дозволяти – дозволити (*кому, що робити*)

дозволяти людям купувати товар

Завдання 6. Прочитайте текст «Що таке економіка».

Слово «економіка» (від грецького *eikonomia* – управління господарством) в українській мові має два значення «economy» і «economics». В економічній літературі використовують обидва поняття: «economy» і «economics».

Економіка (economy) – це система взаємозв'язків між людьми, яка дозволяє їм задовольняти свої потреби в умовах обмеженості ресурсів. «Economy» – це заводи, магазини, товари, а також люди, які виробляють і споживають товари. Наприклад: економіка цієї країни розвивається швидко.

Економіка (economics) – це наука про те, як люди вирішують це питання. «Economics» - це наука, яка вивчає відношення між людьми в економічному середовищі, де вони живуть. Наприклад: ми вивчаємо економіку.

Що ж вивчає економіка?

Економіка шукає відповідь на питання: як задовольнити нескінченні потреби при обмежених ресурсах. Для розв'язання цієї проблеми необхідно відповісти на три питання: які саме блага необхідно виробити, як їх виробити та хто отримає вироблені блага.

Економіка є суспільною наукою, тому що вивчає відношення людей один з одним та з середовищем, у якому вони живуть.

Завдання 7. Змініть словосполучення за зразком і запишіть їх.

Зразок: Вести (що) господарство - ведення (чого) господарства

- Розв'язати проблему –
- Споживати товари –
- Використовувати ресурси –
- Вирішити питання –
- Вивчати відносини –

Завдання 8. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Економіка – система (взаємозв'язки) між людьми.
2. Економіка вивчає відношення між (люди) в економічному середовищі. 3. Розвиток (економіка) – основне завдання (наша країна). 4. Обмеженість (ресурси) є (основна проблема) економіки. 5. Задоволення (потреби) при обмеженості (ресурси) – проблема, яку вирішує економіка.

Завдання 9. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. В економічній літературі (використовувати - використати) два поняття: «economy» і «economics». 2. Economy – це все, що має країна й люди, які (виробляти - виробити) і (споживати - спожити) товари. 3. Economics – ця наука, яка (вивчати - вивчити) відношення між людьми в економічному середовищі. 4. Ці два поняття (перекладати - перекласти) на українську мову одним словом. 5. Для розв'язання проблеми треба (відповідати – відповісти) на три питання.

Завдання 10. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Яке походження має слово «економіка»?
2. Скільки значень має слово «економіка» в українській мові?
3. Яка різниця між «economy» та «economics»?
4. Чому економіка – це суспільна наука?

5. На яке питання шукає відповідь економіка?

Завдання 11. Прочитайте текст «Що таке економіка» ще раз. Перекажіть його.

Урок 7. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ. ВАЛЮТНІ КУРСИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.
Валюта, курс, паритет, прогноз, спроможність.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Іноземна валюта	Валютний курс
національна валюта	валютний ризик

Міжнародна торгівля Купівельна спроможність
міжнародні відносини

Запам'ятайте, що слово **міжнародний** утворюється із двох частин: **між** + **народний**

Запам'ятайте! Словосполучення міжнародні відносини вживається у множині

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Назвати – назва
Змінити – зміна
Помилятися - помилка
Їздити – поїздка

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Валюта – валютний, паритет – паритетний
Купівля – купівельний

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Впливати – вплинути (*на кого, на що*)

впливати на людей, на величину курсу

Придбавати – придбати (*що*)

придбавати валюту

Помилятися – помилитися (*у чому*)

помилятися у прогнозі

Ризикувати – ризикнути (*чим*)

ризикувати життям

Вгадувати – вгадати (*що*)

вгадувати валютний курс

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Паритети купівельної спроможності **впливають** на величину курсу валют. 2. Для купівлі товарів в іншій країні необхідно **придбати** національну валюту країни. 3. Фінансист **ризикує** активами власної компанії. 4. Ризик **помилитися** в прогнозі валютного курсу називається валютним ризиком.

Завдання 7. Прочитайте текст «Міжнародні відносини. Валютні курси».

У кожній країні є національна валюта, яка використовується для придбання товарів і послуг на території цієї країни.

Однак при поїздках за рубіж необхідно мати іноземну валюту, яку можна купити як звичайний товар. Ціна іноземної валюти називається валютним курсом.

Обсяг товарів і послуг, які можна придбати за грошову одиницю тієї або іншої країни, називають купівельною спроможністю національної валюти цієї країни. Валютні курси базуються на співвідношенні купівельної спроможності національних валют. Таке співвідношення в економічній теорії називають паритетом купівельної спроможності національних валют.

На величину валютного курсу впливають не тільки поточні паритети купівельних спроможностей, але й очікування їх змін.

Іноземну валюту купують не тільки як засіб платежу, але й як засіб заощадження. При цьому основною проблемою є прогноз значення валютного курсу через деякий проміжок часу. Ризик помилитися в прогнозі називається валютним ризиком.

Завдання 8. Спишіть речення, замість крапок поставте слова *необхідно, необхідний, необхідна, необхідне, необхідні*.

1. Перед поїздкою за рубіж вам ... обміняти наявні у вас гроші на валюту. 2. Іноземна валюта ... при поїздках за рубіж. 3. Для купівлі сувенірів вам ... гроші. 4. Валюта ... для того, щоб зберегти й примножити наявні грошові ресурси. 5. При купівлі валюти ... мати уяву про економіку тієї держави, грошові одиниці якої ви хочете придбати. 6. Для зменшення валютного ризику ... прогноз курсу іноземної валюти. 7. При покупці іноземної валюти вам ... гарантії її стабільності.

Завдання 9. Сформулюйте питання за зразком, використовуючи питання *кому, чому, для чого, коли*.

Зразок: *Туристам необхідна валюта. Кому необхідна валюта?*

1. Їй необхідна ваша допомога.
2. При купівлі валюти нам необхідно знати її курс.
3. Країнам, що розвиваються, необхідні кредити.
4. Прогноз курсу валюти необхідний для отримання прибутку від операцій з валютою.
5. Національна валюта необхідна кожній країні.

Завдання 10. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Національна валюта використовується для придбання (товари й послуги). 2. (Іноземна валюта) можна купити. 3. Прогноз значення (валютний курс) є (основна проблема) при купівлі (валюта). 4. Валютні курси базуються на (співвідношення) (купівельна спроможність) національних валют. 5. Купувати (валюта) краще в (комерційний банк). 6. При (купівля) валюти необхідно знати її передбачуваний курс. 7. Ризик помилитися в прогнозі валютного курсу називається (валютний ризик).

Завдання 11. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. (Купити – купувати) валюту краще в пункті обміну. 2. Валюту необхідно (купувати – купити) як засіб платежу на території зарубіжних країн. 3. При купівлі валюти можна тільки (припускати – припустити), який буде її курс в майбутньому. 4. Якщо при купівлі валюти ви не (вгадувати - вгадати) курс, ви матимете збитки. 5. Валютні курси (представляти – представити) собою важливе й цікаве економічне явище.

Завдання 12. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке валютний курс?
2. Що називається купівельною спроможністю національної валюти країни?
3. Що таке пріоритет купівельної спроможності національних валют?
4. Що впливає на величину курсу національних валют?
5. Що таке валютний ризик?

Завдання 13. Прочитайте текст «Міжнародні відносини. Валютні курси» ще раз. Перекажіть його.

Завдання 14. Підготуйте доповідь про валюту вашої країни.

Урок 8. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Представник, торгівля, бензин, нафта, атом, електростанція, експорт, імпорт, вивіз, увіз, перевага, вибір, конкуренція, протекціонізм

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Кліматичні умови
кліматична карта

Атомна електростанція
атомна енергія

Вітчизняний виробник
іноземний виробник

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Представляти – представник
Будівля – будівельник

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Імпорт – імпортний, експорт – експортний, атом – атомний
Вітчизна - вітчизняний

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Торгувати (*чим із ким, із чим*)
торгувати бензином з іншою країною
Відрізнятися – відрізнитися (*за чим*)
відрізнятися за кліматичними умовами
Будувати – побудувати (*що*)
будувати електростанцію
Обходитися – обійтися (*без кого, без чого*)
обходитися без матері, без води

Уміти – зуміти (*що робити*)
уміти розщеплювати атом
Спеціалізуватися (*на чому*)
спеціалізуватися на виробництві товару
Експортувати (*що*)
експортувати товар
Імпортувати (*що*)
імпортувати товар
Створювати – створити (*що*)
створювати конкуренцію
Підтримувати – підтримати (*кого, що*)
підтримувати місцевих виробників, економіку

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Країни **відрізняються** одна від одної за кліматичними умовами, запасами корисних копалин, рівнем технологій і культурними традиціями. 2. І людям, і країнам неможливо **обійтися** один без одного. 3. Країнам Близького Сходу вигідно **експортувати** нафту. 4. Якщо ви не **умієте** розщеплювати атом – не **побудуєте** атомної електростанції. 5. Кожна країна **спеціалізується** на виробництві певного товару. 6. Уряд країни **підтримує** вітчизняного виробника.

Завдання 7. Прочитайте текст «Міжнародна економіка. Міжнародна торгівля».

Чому представники різних країн торгують між собою? Причиною цього є міжнародний розподіл праці. Країни відрізняються за кліматичними умовами, запасами корисних копалин, рівнем технології й культурними традиціями. І людям, і країнам практично неможливо обійтися один без одного. Якщо у вас немає нафти, ви не зможете виробляти бензин, а якщо ви не вмієте розщеплювати атом – не побудуєте атомної електростанції. Тому участь у міжнародному розподілі праці вигідна усім країнам.

Міжнародний розподіл праці лежить в основі міжнародної торгівлі, яка складається з експорту (вивіз товарів і послуг за кордон) і імпорту (увіз товарів і послуг з-за кордону).

Країні вигідно спеціалізуватися на виробництві якого-небудь товару й експортувати його, якщо у неї є абсолютна або відносна перевага у його виробництві.

Імпорт товарів і послуг вигідний споживачеві, оскільки збільшує можливість вибору, і невикладний місцевим виробникам, оскільки створює конкуренцію для їхніх товарів.

Завдання 8. Спишіть речення, замість крапок поставте слова *вигідно, вигідний, вигідна, вигідне, вигідні*.

1. Міжнародний розподіл праці ... різними державами.
2. Міжнародна торгівля ... багатьма країнами. 3. Перевезення вантажів дуже ... нашої авіакомпанії. 4. Кому ... імпорт?
5. Нашій компанії ... працювати в цих країнах. 6. Нам ... продавати ці товари. 7. Експорт товарів і послуг ... вітчизняним виробникам.

Завдання 9. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Міжнародний розподіл праці лежить в (основа) (міжнародна торгівля). 2. Багато держав використовують у (міжнародна торгівля) (політика) протекціонізму. 3. Протекціонізм заснований на (застосування) (різні заходи), які обмежують діяльність (імпортери). 4. Політика (протекціонізм) невикладна (споживачі). 5. Увозячи товари в (країна), імпортери сплачують (певна сума) на користь держави.

Завдання 10. Утворіть від даних дієслів іменники – назви людей. Складіть з утвореними іменниками речення і запишіть їх.

Учити, викладати, споживати, представляти, виробляти, купувати, продавати.

Завдання 11. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. Держава (визначати – визначити), які товари потрібно (увозити – увезти) з-за кордону. 2. У цій країні у найближчому майбутньому (будувати – побудувати) атомну електростанцію. 3. Вони (уміти – зуміти) розв'язати цю проблему. 4. Багато країн не можуть (обходитися - обійтися) одна без одної. 5. Держава (підтримувати – підтримати) місцевих виробників. 6. Імпорт товарів і послуг (створювати – створити) конкуренцію для місцевих виробників. 7. Імпорт (збільшувати – збільшити) можливість вибору для покупців.

Завдання 12. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Чому країни торгують між собою?
2. Чи можна обійтися без міжнародної торгівлі?
3. Що таке експорт і імпорт?
4. Які товари потрібно ввозити з-за кордону, а які, навпаки, можна вивезти?
5. Чи усім в країні вигідний імпорт?

Завдання 13. Прочитайте текст «Міжнародна економіка. Міжнародна торгівля» ще раз, перекажіть його.

Завдання 14. Розкажіть, що імпортує та експортує ваша країна.

Урок 9. БЕЗРОБІТТЯ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Безробіття, підйом, падіння, спад, резерв, незручність, кваліфікація, дохід, упевненість, втрата, навичка, наймач, зарплатня, прибуток, персонал

Запам'ятайте, що слово **зарплатня** утворюється із двох слів: **заробітна платня**

Запам'ятайте, що слово **профспілка** складається із двох слів: **професійна спілка**

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Економічний цикл

Підвищений рівень

Річний цикл

Природний рівень

Низька кваліфікація

Соціальне зло

Висока кваліфікація

Соціальний лад

Трудова навичка

Трудова повинність

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Скоротити – скорочення, прагнути – прагнення

Робота - безробіття

Падати – падіння, спад

Піднімати – підйом

Втрачати – втрата

Наймачи - наймач

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Безробіття – безробітний, структура – структурний

Завтра – завтрашній

Труд – трудовий

Завдання 5. Запам'ятайте

а) синоніми

підйом = зростання = підвищення

спад = падіння = зниження

праця = труд

б) антоніми

спад $\neq$ підйом

падіння $\neq$ зростання

зниження $\neq$ підвищення

прибуток $\neq$ збиток

упевненість $\neq$ непевненість

дохід $\neq$ видаток

втрата $\neq$ придбання

Завдання 6. Запам'ятайте керування дієслів.

Звільняти – звільнити (кого)

звільнити співробітника

Забезпечувати – забезпечити (що, кого)

забезпечити рівень доходів, дітей

Створювати – створити (що)

створювати проблеми

Супроводжуватися (чим)

супроводжуватися зростанням виробництва

Сприяти (чому)

сприяти розвитку

Мусити – змусити (кого, що робити)

змусити наймачів скоротити витрати

Пов'язувати – пов'язати (що, з чим)

пов'язувати безробіття зі спадом економіки

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Природний рівень безробіття **сприяє** росту ефективності економіки в цілому. процесу проведення.
2. Спади виробництва **чергуються** з підйомами.
3. У період підйому виробництва **створюються** нові робочі місця.
4. Природний рівень безробіття **забезпечує** резерв робочої сили для структурної перебудови економіки.
5. Наймачі частіше **звільняють** людей з низькою кваліфікацією.
6. Економічний спад **змушує** наймачів звільняти персонал.

Завдання 8. Прочитайте текст «Безробіття».

Розвиток економіки характеризується процесами змін обсягу виробництва. Спади виробництва чергуються з підйомами, утворюючи цикл.

Економічний цикл – послідовність періодів зростання і падіння виробництва, які супроводжуються змінами рівня інфляції й безробіття.

Безробіття – стан економіки, коли не всі бажаючі можуть знайти роботу. До безробітних належать люди, які тимчасово або постійно не мають роботи, але активно шукають її. Природний рівень безробіття забезпечує резерв робочої сили для структурної перебудови економіки та сприяє зростанню ефективності економіки в цілому.

Однак безробіття – велике соціальне зло. Масове безробіття створює значні економічні й соціальні проблеми. В першу чергу наймачі звільняють людей з низькою кваліфікацією. Іншими словами, незручності та втрати, пов'язані з безробіттям, розподіляються між людьми нерівномірно. Основну частку цих незручностей, як правило, несуть люди з низькою кваліфікацією й невисокими доходами.

Безробіття пов'язане також зі значними соціальними проблемами - невпевненістю людей у завтрашньому дні, зниженням кваліфікації та втратою трудових навичок.

Основною причиною зростання безробіття є прагнення наймачів зберегти прибутковість бізнесу шляхом скорочення витрат, у тому числі – заробітної платні.

В умовах економічного спаду колишній рівень зарплатні, який підтримується державою та профспілками, є надто високим для наймачів. Не маючи можливості знижувати витрати шляхом зниження зарплатні або інших виплат, наймачі мусять звільняти персонал.

Завдання 9. Визначте рід, число і відмінок виділених іменників.

1. Безробіття – стан **економіки**, коли не всі бажаючі можуть знайти **роботу**. 2. Заробітна платня – це платня **за використання** людських **ресурсів**. 3. Спад **виробництва** – скорочення **обсягів** виробництва продукції **в масштабах** економіки країни. 4. Економічний цикл – послідовність періодів **зростання** й **падіння** виробництва.

Завдання 10. Замініть виділені слова антонімами, складіть з утвореними словосполученнями речення і запишіть їх.

Підйом виробництва, **падіння** цін, **підвищення** ефективності, **зниження** зарплати, **підвищення** кваліфікації, **придбання** трудових навичок, **низька** кваліфікація.

Завдання 11. Спишіть речення, замість крапок поставте слова *пов'язаний, пов'язана, пов'язане, пов'язані*, а слова в дужках поставте в правильній формі.

1. Спад виробництва ... зі (структурні зміни) в економіці. 2. Структурне безробіття ... зі (структурні перетворення) у цілому. 3. Виникнення безробіття ... з (дія) різноманітних факторів. 4. Невпевненість людей у

завтрашньому дні, зниження кваліфікації та втрата трудових навичок ... з (безробіття).

Завдання 12. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. В умовах (економічний спад) наймачі звільняють персонал, щоб зберегти прибутковість (бізнес). 2. Звільнення (персонал) пов'язане із проблемою збереження (прибутковість) бізнесу. 3. Підприємці не мають можливості підвищувати (зарплатня). 4. Підприємці не йдуть на підвищення (зарплатня). 5. Зростання (добробут) викликане (розвиток) економіки. 6. Економіка розвивається і (добробут) зростає. 7. В основі спаду (виробництво) лежить як збільшення (витрати), так і скорочення (попит).

Завдання 13. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово та звертаючи увагу на вживання дієслів із -ся.

1. Розвиток економіки (характеризувати – характеризуватися) процесами змін обсягу виробництва. 2. Спади виробництва (чергувати – чергуватися) з підйомами та (утворювати - утворюватися) цикл. 3. Безробітною (вважати – вважатися) працездатна людина, яка не має постійного або тимчасового заробітку. 4. При підрахунку кількості безробітних (не враховувати – не враховуватися) окремі групи населення. 5. Відсутність резерву робочої сили не дозволяє економіці ефективно (перебудовувати – перебудовуватися).

Завдання 14. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Чим характеризується розвиток економіки?
2. Що таке економічний цикл?
3. Що називається безробіттям?
4. Як наймачі ставляться до людей з низькою кваліфікацією?

5. Які проблеми створює масове безробіття?
6. Яка основна причина зростання безробіття?

Завдання 15. Прочитайте текст «Безробіття» ще раз. Перекажіть його.

Урок 10. ЕКОНОМІЧНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ КРАЇНАМИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Відмінність, положення, актуальність, показник, темп, розрахунок, структура, наявність, кредит

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Різні країни
різні показники

Зовнішня торгівля
внутрішня торгівля

Запам'ятайте словосполучення: валовий внутрішній продукт (ВВП)

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Порівняти – порівня**ння**, визначати – визнач**ення**

Впливати – впли**в**

Показати – показ**ник**

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Актуальність – актуаль**ний**, тривалість – тривали**й**

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Відображати – відобраз**ити** (*що*)

відображати співвідношення

Визначати – визнач**ити** (*що*)

визначати обсяг товарів і послуг

Застосовувати – застосувати (*що, де*)
застосовувати теорію на практиці
Впливати – вплинути (*на що, на кого*)
впливати на економіку, на людей

Завдання 6. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Для порівняння рівня життя в різних країнах **застосовуються** показники темпу зростання економіки, обсяг виробництва на душу населення, показники рівня життя.
2. На економічний розвиток країн також **впливають** умови зовнішньої торгівлі, наявність тих або інших ресурсів, ситуація на валютному ринку та ринку міжнародних кредитів.
3. ВВП **відображає** обсяг товарів, вироблених і реалізованих на території країни протягом року. 4. Для порівняння економік країн **визначають** обсяг вироблених у країні за рік товарів і послуг на душу населення.

Завдання 7. Прочитайте текст «Економічні відмінності між країнами».

Проблема порівняння економічного становища країн існувала завжди. Сьогодні ця задача стала ще більш актуальною.

Економісти використовують для порівняння різних країн різні показники. Найпоширеніший – показник валового внутрішнього продукту (ВВП).

Валовий внутрішній продукт – показник економічного розвитку країни, який відображає обсяг товарів і послуг, вироблених і реалізованих на території країни протягом року. Щоб мати можливість порівнювати різні країни, величину ВВП ділять на чисельність населення й у такий спосіб визначають обсяг вироблених у країні за рік товарів і послуг на душу населення.

Однак для повної характеристики економічної ситуації в країні недостатньо одного показника за якийсь певний період.

Тому використовується показник темпу зростання економіки. Темп зростання економіки – це щорічний приріст виробництва в країні у відсотках до рівня попереднього року.

При порівнянні темпів зростання економіки різних країн усі розрахунки необхідно здійснювати в одній валюті.

Для порівняння рівня життя в різних країнах застосовують показники доходів на душу населення, показники рівня інфляції й безробіття тощо. Рівень життя включає тривалість життя, рівень освіти, структуру харчування та інші показники. На економічний розвиток країн також впливають умови зовнішньої торгівлі, наявність тих або інших ресурсів, ситуація на валютному ринку та ринку міжнародних кредитів.

Для підвищення рівня життя громадян і розвитку економіки всі країни здійснюють ту або іншу зовнішню і внутрішню економічну політику, поєднуються в економічні союзи, беруть участь у роботі міжнародних економічних організацій.

Завдання 8. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Розвиток світової економіки підсилив залежність країн одна від (одна). 2. Значно впливають на (економічний розвиток) різних країн умови (зовнішня торгівля). 3. Країни беруть участь у (міжнародні економічні організації). 4. Усі країни поєднуються в (економічні союзи). 5. Для (повна характеристика) економічної ситуації в країні недостатньо (один показник) за якийсь певний період.

Завдання 9. Утворіть прикметники від іменників, складіть з прикметниками словосполучення.

Безробіття, актуальність, політика, кредит, тривалість.

Завдання 10. Сформулюйте питання за зразком:

Зразок: Економісти використовують для порівняння різних країн різні показники. - Що використовують економісти для порівняння різних країн? Для чого економісти використовують різні показники?

1. Для повної характеристики економіки в країні використовують показник темпу зростання економіки.
2. Показник доходів на душу населення використовують для порівняння рівня життя в різних країнах.
3. Для більш швидкого розвитку країни з перехідною економікою використовують кредити Всесвітнього банку.
4. Позики Всесвітнього банку використовують для розвитку системи соціального захисту й поліпшення економічної ситуації.

Завдання 11. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. У групу розвинених країн (входити – увійти) більшість країн Західної Європи. 2. Багато країн (підвищувати – підвищити) доходи від експорту 3. Цього року країна (знижувати – знизити) витрати на імпорт. 4. Для порівняння рівня життя в різних країнах (застосовувати – застосувати) показники доходів на душу населення, рівня інфляції й безробіття.

Завдання 12. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке валовий внутрішній продукт?
2. Що називають темпом зростання економіки?
3. Для чого використовується показник темпу зростання економіки?
4. Які показники застосовуються для порівняння рівня життя в різних країнах?
5. Які фактори впливають на економічний розвиток країн?

6. Що здійснюють країни для підвищення рівня життя громадян і розвитку економіки?

Завдання 13. Прочитайте текст «Економічні відмінності між країнами» ще раз, перекажіть його.

Завдання 14. Підготуйте доповідь про рівень життя у вашій країні.

Урок 11. ПОДАТКИ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Податок, доход, прибуток, платіж, громадянин, фірма, джерело, ставка, майно, акциз, збір, мито.

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Прибутковий податок
прямий податок

Митний огляд
митна служба

Пропорційне оподаткування
прогресивне оподаткування

Фізична особа
юридична особа

Запам'ятайте словосполучення:

податок (на що)

податок на доходи

податок на майно

податок на окремі види товарів

податок (з чого)

податок з обігу

податок з прибутку

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Відраховувати – відрахування

Платити – платіж

Збирати – збір

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Акциз – акцизний, пропорція – пропорційний, мито – митний

Прогрес – прогресивний

Прибуток – прибутковий, податок - податковий

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Стягувати - стягнути (з чого)

стягувати з доходів

Сплачувати – сплатити (що)

сплачувати податки

Обкладати – обкласти (що, чим)

обкладати товар податком

Встановлювати – встановити (що)

встановлювати акцизи

Завдання 6. Прочитайте текст «Податки».

Податки – це обов'язкові платежі окремих громадян і фірм державі. Податки є одним з найважливіших джерел доходів держави.

Один з найбільш відомих податків – це податок на доходи. Він стягується із усіх доходів громадян. Частка доходу, яку необхідно сплачувати у вигляді податку, називається податковою ставкою. Якщо податок на 1 гривню доходу становить 10 копійок, податкова ставка дорівнює 10%. Якщо ставка податку зростає залежно від величини доходів, оподатковування називається прогресивним. Якщо ставка податку постійна, розмір податку зростає пропорційно

збільшенню доходів. Таке оподаткування називається пропорційним.

Інший податок – це податок на майно. Він сплачується з вартості квартир, дач, які належать людям.

Фірми теж сплачують податки. Якщо фізичні особи сплачують податок з доходів, то фірми сплачують податок з прибутку.

Податки, які люди або фірми платять із доходів, прибутку або майна, називаються прямими податками.

Однак можна заплатити податок і навіть не знати про це, оскільки податок включається в ціну товару. Податки на покупки називаються непрямими податками. Непрямі податки включаються в ціну товару і сплачуються покупцем.

Одним із видів непрямих податків є акциз. Акциз – непрямий податок, який встановлюється на окремі види товарів. Акцизами обкладаються товари, без яких можна обійтися в повсякденному житті: ювелірні прикраси, автомобілі, хутра. Крім того, держава встановлює акцизи на шкідливі товари: алкоголь, сигарети.

Крім акцизів, держава може ввести непрямий податок на всі покупки й отримувати відрахування від продажу будь-якого товару. У цьому випадку говорять, що встановлено універсальний непрямий податок. Непрямий податок на всі покупки – це універсальний непрямий податок.

Одним із різновидів універсального непрямого податку є податок з обігу. Податок з обігу означає, що продавець повинен перерахувати державі певний відсоток від загального обсягу продажів.

Від податку з обігу необхідно відрізнити податок на додану вартість (ПДВ). Податком на додану вартість обкладаються майже всі товари, які продаються в країні. У цьому випадку підприємець перераховує державі певну частку не від ціни товару, а тільки від збільшення вартості речі в результаті діяльності фірми. Наприклад, комп'ютер

коштує 2000 гривень, а деталі 1800 гривень. У результаті діяльності фірми (складання комп'ютера) вартість комп'ютера збільшується на 200 гривень, тому податком на додану вартість обкладається тільки приріст вартості, або 200 гривень.

Ще одним різновидом непрямого податку є мито. Мито – спеціальний збір, що сплачується при вивозі товарів за межі країни та при ввозі закордонних товарів.

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Податок **стягується** з доходів громадян. 2. Фірми **сплачують** податок з прибутку. 3. Акцизами **обкладаються** товари, без яких можна обійтися в повсякденному житті: ювелірні прикраси, автомобілі, хутро. 4. Держава **встановлює** акцизи на шкідливі товари: алкоголь, сигарети.

Завдання 8. Спишіть речення, замість крапок поставте слова який, яка, яке, які.

1. Податки – це обов'язкові платежі, ... сплачують громадяни державі. 2. Акциз - це податок, ... встановлюється на окремі види товарів. 3. Ставка податку – це частка доходу, ... сплачується у вигляді податку. 4. Податком на додану вартість обкладаються майже всі товари, ... продаються в країні. 5. Мито – спеціальний збір, ... сплачується при ввозі закордонних товарів.

Завдання 9. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши слова у потрібному відмінку.

1. Акциз є (один) з видів непрямих податків. Акциз – (один) із видів непрямих податків. 2. Податок на доходи - (один) із найбільш відомих податків. Податок на доходи є (один) із найбільш відомих податків. 3. Мито є (один) із різновидів непрямого податку. Мито – це (один) із різновидів непрямого податку.

Завдання 10. Сформулюйте питання за зразком.

Зразок: *Якщо ставка податку постійна, таке оподаткування називається постійним. Яке оподаткування називається постійним?*

1. Якщо ставка податку зростає залежно від величини одержуваного доходу, таке оподаткування називається прогресивним.

2. Податки на покупки називаються непрямими податками.

3. Непрямий податок на всі покупки називаються універсальним непрямим податком.

4. Акцизом називається непрямий податок, який встановлюється на окремі види товарів.

Завдання 11. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово та звертаючи увагу на вживання дієслів із -ся.

1. Податок на майно (сплачувати – сплачуватися) з вартості квартир, дач. 2. Фірми (сплачувати – сплачуватися) податок із прибутку. 3. Непрямі податки (включати – включатися) у ціну товару. 4. Підприємець (включати – включатися) у ціну товару всі витрати на його виробництво. 5. Податком на додану вартість (обкладати – обкладатися) майже всі товари. 6. У результаті роботи підприємця вартість комп'ютера (збільшувати - збільшуватися) на 200 гривень. 7. Податком на додану вартість (обкладати – обкладатися) тільки приріст вартості. 8. Держава (обкладати – обкладатися) податком усі імпортовані товари.

Завдання 12. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке податки?
2. Що таке податок на доходи?
3. Що називається ставкою податку?

4. Яке оподатковування називається прогресивним і постійним?
5. Які податки є непрямими?
6. Що таке акциз?
7. На які товари держава встановлює акциз?
8. Що таке універсальний непрямий податок?
9. Що означає податок з обігу?
10. Що означає податок на додану вартість?
11. Яка сутність мита?

Завдання 13. Прочитайте текст «Податки» ще раз, перекажіть його.

Завдання 14. Наведіть приклад податку на додану вартість.

Урок 12. ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ

Завдання 1. Прочитайте, повторіть, запишіть нові слова.

Бюджет, надходження, дефіцит, позика, видаток, обговорення, закон, вантаж, покриття, скарбниця

Завдання 2. Прочитайте, повторіть. Запишіть нові словосполучення.

Державний бюджет
державне майно

Бюджетний дефіцит
бюджетна комісія

Тіньова економіка
тіньовий бізнес

Завдання 3. Запам'ятайте, як утворюються іменники.

Обговорити – обговорення, надходити - надходження
Покрити - покриття
Позичати - позика

Завдання 4. Запам'ятайте, як утворюються прикметники.

Бюджет – бюджетний

Тінь – тіньовий, позика - позиковий

Завдання 5. Запам'ятайте керування дієслів.

Залучати – залучити (*що*)

залучати гроші

Ухилятися – ухилитися (*від чого*)

ухилятися від сплати податків

Уживати – ужити (*що*)

уживати заходів

Позичати – позичити (*що*)

позичати гроші

Завдання 6. Прочитайте текст «Державний бюджет».

Доходи та видатки держави відображає державний бюджет.

Основними джерелами фінансування діяльності держави є податкові надходження громадян і фірм, надходження від використання державного майна, а також позикові кошти.

Щорічно уряд і парламент визначають обсяги очікуваних надходжень і основні напрямки та величину видатків.

Результат цих обговорень стає законом, спеціально оформленим документом – державним бюджетом країни на рік. Усі видатки держава може здійснювати тільки в рамках сум, виділених на певні цілі в бюджеті.

Як ми вже говорили, саме податки є джерелом доходів держави. За допомогою податків держава не тільки залучає гроші для своїх потреб, але й регулює діяльність підприємств. Надмірне підвищення податків не призводить до збільшення надходжень, оскільки люди й фірми втрачають інтерес до

розвитку бізнесу через зниження його прибутковості. Крім того, частина людей і фірм в умовах зростання податків починають ухилятися від їхньої сплати, переводячи свою економічну діяльність до сфери тіньової економіки.

Держава несе на плечах величезний вантаж необхідних державних видатків. Джерела надходжень грошей до державної скарбниці обмежені та є в основному податковими платежами.

Що ж робити державі, якщо обсяг необхідних видатків більший, ніж обсяг податків та інших надходжень до бюджету? У таких ситуаціях економісти говорять про дефіцит державного бюджету.

Дефіцит державного бюджету – це перевищення державних видатків над доходами.

Для покриття бюджетного дефіциту держава вживає заходів зі збільшення податкових надходжень, скорочує видатки бюджету або позичає гроші.

Завдання 7. Прочитайте речення з виділеними дієсловами.

1. Частина людей і фірм в умовах зростання податків починають **ухилятися** від сплати податків. 2. За допомогою податків держава не тільки **залучає** гроші для своїх потреб, але й регулює діяльність підприємств. 3. Для покриття бюджетного дефіциту держава **вживає** заходів зі збільшення податкових надходжень, скорочує видатки бюджету або **позичає** гроші.

Завдання 8. Утворіть прикметники від іменників, складіть з прикметниками словосполучення і запишіть їх.

Держава, тінь, закон, фінанси, бюджет, податок, мито.

Завдання 9. Утворіть іменники від дієслів, складіть з іменниками речення і запишіть їх.

Збільшувати, фінансувати, надходити, перевищувати, знижувати, ухилятися, скорочувати, обговорювати.

Завдання 10. Спишіть речення, розкривши дужки і поставивши словосполучення *державний бюджет* у потрібному відмінку.

1. Щорічно уряд обговорює ... . 2. Як формується ... ? 3. При прийнятті закону про ... уряд спеціально обговорює, які статті ... не підлягають скороченню. 4. Усі видатки держави регламентуються .... 5. До ... пред'являються певні вимоги.

Завдання 11. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово та звертаючи увагу на вживання дієслів із -ся.

1. У законі про бюджет уряд (обговорювати – обговорюватися), які статті бюджету не підлягають скороченню. 2. Якщо буде (збільшувати – збільшуватися) кількість грошових знаків, товари коштуватимуть дорожче, а гроші (знецінити – знецінитися). 3. Ми розуміємо, що не можна (робити – робитися) гроші з повітря. 4. Податки не можуть (збільшувати – збільшуватися) нескінченно.

Завдання 12. Сформулюйте питання за зразком.

Зразок: Основними джерелами фінансування діяльності держави є податки. Що є основними джерелами фінансування діяльності держави? Чим є податки?

1. Податки є обов'язковими платежами до державного бюджету.

2. Перевищення державних видатків над доходами є дефіцитом державного бюджету.

3. Джерелом фінансування діяльності держави є позикові кошти.

Завдання 13. Спишіть речення, обравши потрібне дієслово.

1. Не можна (збільшувати – збільшити) розмір податку нескінченно. 2. Держава (залучати – залучити) гроші для будівництва нового терміналу. 3. Державні органи повинні (розуміти – зрозуміти), що високі ставки податків (гальмувати – загальмувати) розвиток фірм. 4. Для вирішення проблеми бюджетного дефіциту у цьому році держава (скорочувати – скоротити) державні видатки. 5. Держава може (позичати – позичити) гроші у громадян і фірм.

Завдання 14. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що відображає державний бюджет?
2. Що є основними джерелами фінансування діяльності держави?
3. Хто визначає державний бюджет?
4. За допомогою чого держава регулює діяльність підприємств?
5. Чому не можна надмірно підвищувати податки?
6. Що таке дефіцит державного бюджету?
7. Яких заходів вживає держава для покриття бюджетного дефіциту?

Завдання 15. Прочитайте текст «Державний бюджет» ще раз, перекажіть його.

Завдання 16. Підготуйте доповідь про необхідні видатки державного бюджету.

ТЕКСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ (частина 1)

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Економіка – це наука про ведення господарства. Ведення господарства необхідне для задоволення потреб людини в їжі, одязі, житлі. *Потреба* – це нестаток, необхідність у певних речах (товарах), бажання володіти ними.

Навколо нас – *матеріальні блага* (їжа, одяг, квартира, побутова техніка тощо). Ми користуємося цими благами. Для створення благ потрібні *природні ресурси* (земля, вода, руда, ліс). Також необхідні заводи, фабрики, верстати, машини – *виробничі ресурси*. Природні ресурси плюс виробничі ресурси – це *засоби виробництва*. Запаси ресурсів використовуються у виробництві. Потреби людини в ресурсах завжди більші, ніж їхні запаси. Потреби людей зростають швидше, чим можливості їхнього задоволення.

Завдання економіки – за мінімальних видатків ресурсів виробити якнайбільше товарів. *Предмет економіки* – способи заробити на життя собі й своїй родині.

Економіка – основа управління державою. Економіка як наука вчить людей, як економічно використовувати ресурси та виробляти більше товарів і послуг.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Що таке економіка?
2. Що таке потреба?
3. Що таке засіб виробництва?
4. У чому полягає завдання економіки?
5. У чому суть предмета економіки?

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ (частина 2)

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Ще в IV ст. до н.е. видатний давньогрецький мислитель Аристотель уперше використав поняття «економіка». У первісному сенсі слово «економіка» означало мистецтво ведення домашнього господарства.

Як наука, економіка виникла у XVI-XVII ст., у період становлення капіталізму.

Економічна теорія – наука про економіку як цілісну систему, у якій усе взаємозалежне, взаємообумовлене та підпорядковане одне одному. Існують різні визначення економіки як науки:

а) вивчає виробничу діяльність, обмін її результатами між людьми;

б) досліджує, як людина здійснює організацію виробництва, обмін, розподіл і споживання;

в) вивчає гроші, капітал, багатство;

г) вивчає тенденції у розвитку цін, виробництва, зайнятості тощо.

Сукупність цих визначень і дає поняття економіки як науки.

Ці визначення говорять про те, що економіка безпосередньо пов'язана із виробництвом, створенням матеріальних і духовних благ.

Як відомо, суспільне виробництво має два боки: технічний і суспільний. Технічний виражають продуктивні сили, а суспільний – виробничі відносини.

Продуктивні сили складаються із двох основних частин (предмети праці й робоча сила) і виражають відносини «людина – природа».

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Хто й коли вперше використав поняття «економіка»?
2. Що воно означало?
3. Що таке економічна теорія?
4. Які визначення економіки як науки ви знаєте?
5. Із чим безпосередньо пов'язана економіка?
6. Які дві боки має суспільне виробництво?

РЕСУРСИ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Кожна країна має ресурси для задоволення потреб її громадян.

Природні ресурси – це земля й усе, що на ній росте; ресурси рік, озер, морів і океанів, мінеральні ресурси (корисні копалини). Але кількість ресурсів у країні обмежена. Тому головна проблема економіки – задовольняти потреби людини за умови обмеженої кількості ресурсів.

Трудові ресурси – це люди, які живуть у даній країні; їхні здібності, знання, фізична сила, розум, пам'ять.

Виробничі ресурси – це інструменти, верстати, обладнання, матеріали, створені працею людини.

Виробничі ресурси називають також факторами виробництва. Від факторів виробництва залежить процес і результат праці.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Для чого потрібні ресурси кожної країни?
2. Які ресурси має кожна країна?
3. Що таке природні ресурси?
4. Яка головна проблема економіки?
5. Що таке трудові ресурси?
6. Що таке виробничі ресурси?
7. Що залежить від факторів виробництва?

РИНОК (частина 1)

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

При обміні одних товарів на інші люди найбільш повно задовольняють свої різноманітні потреби. Обмін результатами праці є важливою ланкою в процесі виникнення ринку.

Ринкова економіка виникла завдяки процесу обміну продуктами праці. Принцип і зміст обміну – «дай мені те, що мені потрібно, і ти отримаєш те, що необхідно тобі». Саме таким шляхом люди отримують максимум споживчих благ в умовах обмеженості ресурсів і розподілу праці.

Ринок – це загальнолюдське, загальноекономічне явище, яке виникло багато століть тому.

Ринок – це складне, багатобічне явище, поєднання попиту та пропозиції, це механізм, що поєднує інтереси покупців і продавців окремих товарів і послуг.

Ринок – це система економічних відносин, що виникає на основі стійкої взаємодії товарного й грошового обігу.

Для ефективного функціонування ринку повинні бути створені певні умови:

- 1) максимальна свобода господарської діяльності;
- 2) достатня місткість ринку (платоспроможний попит);
- 3) вільний обмін товарами й послугами;
- 4) необмежена кількість конкурентів;
- 5) вільне ціноутворення;
- 6) відмова держави від прямої участі в господарській діяльності;
- 7) відкритість економіки;
- 8) розвинена кредитно-грошова система;
- 9) диктат споживача.

У світі існує три типи економіки: ринкова, командна й традиційна. Ринкова економіка існує в економічно

розвинених країнах. Командна економіка була, наприклад, у Радянському Союзі. Цей тип економіки характеризується централізованим плануванням. У країнах із традиційною економікою люди звичайно живуть у сільській місцевості й займаються сільським господарством.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Завдяки чому виникла ринкова економіка?
2. У чому полягає головний принцип обміну?
3. Що таке ринок?
4. Які умови повинні бути створені для роботи ринку?
5. Які типи економіки ви знаєте?

РИНОК (частина 2)

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Обмін товарів на інші товари або гроші відбувається на ринку. Ринком зазвичай називають спеціальне місце в місті або селі, де продають і купують. Але це тільки один різновид ринку.

Іноді продавець і покупець зустрічаються віч-на-віч і товар передається із рук у руки. У деяких випадках продавець і покупець зустрічаються, щоб тільки домовитися про купівлю й продаж товару. Іноді продавець і покупець взагалі не бачать один одного й здійснюють операцію по телефону, факсу або за допомогою комп'ютерної мережі.

Отже, *ринок* – це не місце для обміну, а сам обмін, діяльність із продажу й купівлі товарів.

По-перше, це вільний обмін між продавцями й покупцями.

По-друге, це реальна матеріальна відповідальність учасників ринкового обміну. Продавці й покупці на ринку витрачають власні кошти і ризикують ними.

По-третє, це конкуренція між виробниками – продавцями товарів і послуг за споживачів – покупців їх продукції.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Де зазвичай відбувається обмін товарів на інші товари або гроші?
2. Які різновиди ринку ви знаєте?
3. Які риси містить у собі ринок як загальний принцип економічного життя країни?

ТОВАР І ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Головною категорією ринкового господарства є товар. *Товар* – це будь-який об'єкт, призначений не для особистого використання його власником, а для відчуження шляхом продажу. Товарну форму можуть мати будь-які об'єкти. Але більшість товарів – це продукти праці. Тому часто говорять, що *товар* являє собою особливу форму продуктів праці, яка відрізняється тим, що надходить до кінцевого споживача через продаж.

Відповідно до трудової теорії вартості товар має три властивості:

- споживча вартість;
- мінова вартість;
- вартість.

Споживча вартість – це зовнішній корисний ефект, який складає природу будь-якого продукту праці, у тому числі й товару. Поява нового продукту праці означає, насамперед, появу нової споживчої вартості, тобто нової сукупності корисних якостей результату людської діяльності.

Мінова вартість – це специфічна властивість, притаманна тільки товарній формі продуктів праці. Вона є кількісною пропорцією, у якій один товар обмінюється на інший. Наприклад, коли одна авторучка обмінюється на п'ять зошитів, мінову вартість п'яти зошитів становить одна авторучка.

Такі кількісні пропорції при обміні різних товарів свідчать про те, що в різних за своїми споживчими вартостями товарах, які обмінюються один на одний, є щось загальне, однакове. Адже інакше неможливо зіставляти, порівнювати і, відповідно, обмінювати.

Загальним для товарів, що обмінюються, є їхня *вартість*. Вона являє собою втілену у товарах працю. При еквівалентному обміні, коли пропозиція та попит збігаються, кожний товар обмінюється на будь-який інший товар тільки в тій кількісній пропорції, яка фіксує рівність втіленої в них праці. Таким чином, *мінова вартість* є формою вираження вартості товару, яка сама по собі в окремо взятому товарі виявитися не може. Вартість товару виражається тільки в його обміні, а саме: у тій кількісній пропорції, у якій він обмінюється на інший товар.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що таке товар?
2. Які властивості він має?
3. Що таке споживча вартість?
4. Що таке мінова вартість?
5. Що є загальним для товарів, що обмінюються?
6. Що являє собою вартість?

ФУНКЦІЇ РИНКУ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Ринок як економічний простір, у межах якого здійснюється рух товарів, виконує певні *функції*:

- *регулююча функція* – регулює виробництво товарів і послуг;

- *контролююча функція* – визначає суспільну необхідність виробленого продукту й значимість витраченої на його виготовлення праці;

- *розподільна функція* – забезпечує збалансованість економіки;

- *стимулююча функція* – спонукує знижувати індивідуальні витрати праці, використовуючи нову техніку;

- *інформаційна функція* – інформує про стан справ у господарському житті.

Характерними рисами вільного ринку є:

- вільна конкуренція між товаровиробниками й власниками ресурсів;

- вільне перетікання капіталів між галузями й регіонами;

- реалізація товарів за рівноцінними цінами, які відображають реальне співвідношення між попитом та пропозицією.

В основу складного механізму економічної системи вільного ринку покладено простий принцип – матеріальна зацікавленість, зростання особистих доходів, який веде до підвищення рівня життя людини, що є головним стимулом розвитку економіки.

Ринок має такі *категорії*:

Попит – це форма прояву потреб, запитів, інтересів споживачів на ринку. Це маса благ і послуг, яку можна купити й оплатити.

Сукупний попит – це платоспроможна можливість суспільства, обсяг усіх грошових доходів членів суспільства за винятком заощаджень і накопичень коштів.

Рівноважна ціна – це ціна, яка урівноважує обсяг пропозиції даного товару й попит на нього.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Які функції виконує ринок?
2. Які характерні риси вільного ринку?
3. Що лежить в основі складного механізму економічної системи вільного ринку?
4. Які категорії ринку ви знаєте?

ВИДИ ГРОШЕЙ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Основні *види грошей* такі: повноцінні монети (із золота або срібла); неповноцінні монети; паперові гроші (білети державної скарбниці); кредитні гроші (вексель, чек, банкнота). Номінальна вартість повноцінних грошей в основному відповідає вартості металу, який у них міститься, а самі вони виконують усі функції грошей, тобто виконують роль загального еквівалента. Повноцінні гроші – це, насамперед, золоті монети. Для того щоб додати золотим монетам більшої міцності, їх чеканили із домішками інших металів. Незважаючи на це, вони стиралися й поступово перетворювалися в неповноцінні гроші. Щоб не допустити значного відхилення фактичної ваги золотої монети від законодавчо встановленого, держава визначала межу такого відхилення (він, як правило, не перевищував 1% ваги монети).

Для обслуговування роздрібного товарообігу в багатьох країнах практикувалося й практикується чеканення

неповноцінних монет із міді, алюмінію, цинку й різних сплавів, які належать державі. Номінальна вартість таких монет перевищує вартість металу, що міститься у них, і витрат на чекання. Виготовлення монет із державного металу забезпечує державі отримання монетного доходу у вигляді різниці між номінальною вартістю металу й витратами на чекання і його ринковою ціною.

Готівка – це банкноти, білети державної скарбниці та монети. *Безготівкові гроші* – це кошти на рахунках банків, різноманітні внески (депозити) у банках, депозитні сертифікати, державні цінні папери, а також кошти, вкладені в акції інвестиційних фондів.

Широке поширення у розвинених країнах світу (у тому числі й в Україні) набули *кредитні картки*, що є розрахунково-платіжним документом, який видає банк своїм вкладникам для оплати необхідних для них товарів і послуг, придбаних у кредит. Банки у цьому випадку беруть на себе ризик термінової оплати, а вкладник, як правило, повертає борг протягом місяця. За недотримання цієї умови нараховуються відсотки з обігу. Сучасні кредитні картки містять інформацію до 8000 знаків, до якої включаються дані про стан рахунку вкладника в банку, про сплату їм податків, про стан здоров'я тощо. У 90-ті роки у розвинених країнах світу впроваджені кредитні (платіжні) картки з мікропроцесором, що мають більш високий ступінь захисту.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Які існують види грошей?
2. Що таке повноцінні гроші?
3. Що таке неповноцінні монети?
4. Що таке готівка й безготівкові гроші, кредитні картки?

ЗАГАЛЬНА ФОРМА ВАРТОСТІ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Розвиток виробництва, поглиблення суспільного розподілу праці, розширення кола обмінюваних продуктів обумовили стихійне виділення такого товару, на який могли б обмінюватися всі інші товари.

Гроші виникли з появою та розвитком товарно-грошових відносин. На різних етапах історичного розвитку в різних країнах і місцевостях роль загального еквівалента виконували різні товари. Як правило, це були продукти масового виробництва, які відігравали вирішальну роль у економіці того або іншого народу. Так, у стародавніх греків роль загального еквівалента виконувала худоба, у скандинавських народів – хутро й шкіра, у Монголії – чай, у Судані й Абіссинії – сіль. У Київській Русі тривалий час загальним еквівалентом було хутро куниці або білки, який називали куна, а грошова система існувала у формі «кунних грошей».

Таким чином, *гроші – це особливий товар, який служить загальним еквівалентом, формою вартості (цінності) інших товарів.*

Згодом роль загального еквівалента закріпилася за золотом, і загальна форма вартості перетворилася на грошову. Золото виконувало функцію грошей уже у другому тисячолітті до нашої ери. До цього воно було звичайним товаром. Перетворення золота на загальний еквівалент відбулося завдяки таким його властивостям, як ковкість, м'якість, подільність, неокисленність, висока вартість у невеликій вазі.

Паралельно із золотом загальним еквівалентом було й срібло. Відома київська срібна гривня часів Київської Русі, яка важила від 160 до 198 грамів. Так тривало кілька століть, і тільки у другій половині XIX ст. роль грошей монополярно

закріпилася за золотом. Це означало встановлення *золотого стандарту*.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що викликало стихійне виділення такого товару, на який можна обміняти інший?
  2. Коли виникли гроші?
  3. Що виконувало роль суспільного еквівалента?
  4. Що таке гроші?
  5. За чим закріпилася роль загального еквівалента?
- Чому?

ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

До фінансових установ зараз зараховують не тільки *банки*, але й інші – пенсійні фонди, фонди медичного страхування, інвестиційні фонди тощо, які іноді називають *парабанками*.

Банки – це найважливіший елемент ринкової інфраструктури, це фінансові організації, які організують фінансові відносини в країні. Вони випускають в обіг, зберігають, розповсюджують, обмінюють, контролюють кошти, цінні папери. Усього вони виконують близько 200 функцій. Банки – це своєрідні магазини для торгівлі грошима, які забезпечують відносини вкладників і підприємців.

У прадавньому світі виникли певні фінансові центри, які у новий час перетворилися на банки. Банки виникли на основі інтеграції лихварства, міняльних контор, державних скарбниць, підприємств з чекання монет. Банківська система складається з багатьох форм банків.

Центральний (державний, федеральний) банк є головним елементом банківської системи та виконує безліч

інтеграційних функцій. Його основним завданням є проведення політики уряду із забезпечення грошової системи країни. Його називають банком банків. Він взаємодіє, насамперед, із комерційними банками. Цей банк звичайно не орієнтується на отримання прибутку. Його основні завдання:

- забезпечити стабільність грошового обігу в країні;
- проводити єдину фінансову політику;
- регулювати діяльність комерційних банків.

Комерційні банки обслуговують підприємства та населення. Вони здійснюють касові операції зі збору й надання грошей, зберігають заощадження, видають кредити тощо.

Спеціальні банки - виконують окремі форми операцій: іпотечні, ощадні, інвестиційні, інноваційні.

Існують й інші форми банків, наприклад, *міжнародні*. Між банками існують різноманітні зв'язки, що робить їх центральною ланкою ринкової інфраструктури.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Які фінансові установи ви знаєте?
2. Що таке банк?
3. Які функції банків вам відомі?
4. Чому центральний банк не орієнтується на отримання прибутку?
5. Кого обслуговують комерційні банки?
6. Які форми операцій виконують спеціальні банки?

РИНОК КАПІТАЛУ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

В умовах натуральної економіки фактори виробництва є просто ресурсами. Виникнення ринкової економіки призвело до перетворення простих ресурсів на економічні активи. *Активи* – такі ресурси, які стають джерелом доходу, наприклад, при здачі квартири в оренду.

Подальший розвиток перетворює активи на *капітал*, який стає джерелом прибутку, нетрудових доходів. Таке використання активів стає нормою бізнесу.

Далі капітал перетворюється на фонди. *Фонди* – це капітал, який слугує усьому суспільству й виникає в державному секторі розвинених країн.

Натуральне природокористування породило ринкову економіку. Взаємодія натуральної й ринкової економік призвела 5-6 тис. років тому до ринку капіталів. *Капітал* – це самозростаючі гроші. У такому випадку гроші не витрачаються, а авансуються для отримання прибутку.

Існують три основні форми капіталу. У першому випадку це гроші, які віддають, а потім через певний період часу повертають у збільшеному розмірі. Це *кредит*. У другому випадку за гроші купують товари, які потім перепродають за більшу ціну. Це *комерція*. У третьому випадку на гроші купують товари, за допомогою яких організують виробництво нових товарів і потім продають їх. Це *підприємництво*.

Першу форму капіталу називають позичковим капіталом, другу – торговельним капіталом, третю – підприємницьким капіталом.

У всіх цих випадках гроші авансують із метою отримання більшої суми, ніж вкладалося, тобто для отримання певного надлишку над вкладеною сумою – *прибутку* (доданої вартості).

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що призвело до перетворення простих ресурсів на активи?
2. Що таке капітал?
3. Як називається капітал, який служить суспільству?
4. Які існують форми капіталу і як вони називаються?
5. Що таке прибуток?

ЗАКОНИ РИНКУ КАПІТАЛУ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Багатоукладність. Ринкова економіка породила ринок капіталу, насамперед грошового й комерційного. Крім того, розвиток підприємництва, виникнення більш складних форм призвели до ускладнення ринкових відносин.

Ризик. Ніхто з учасників капіталістичного ринку не почуває себе в безпеці й повинен вести боротьбу. Є різні оцінки величини втрат. У простому випадку втрачають частково або повністю прибуток. Більш складна ситуація – часткова або повна втрата майна, банкрутство.

Конкуренція – норма капіталістичного ринку. Між собою конкурують і покупці, і продавці, і перші із другими. До конкуренції підприємців примушує не тільки бажання прибутку, але й небезпека втрат у конкурентній боротьбі. Якщо підприємець не витримує конкуренції, він зазнає збитків.

Прибуток – основний закон вільного ринку. Він демонструє головну мету діяльності всіх елементів ринку.

Ціна виробництва являє собою видатки на виробництво (витрати) у сукупності із середнім прибутком.

Накопичення капіталу – це збільшення розмірів капіталу за рахунок прибутку. Використання частини

прибутки для розширення підприємництва називається інвестиціями. Заощадження та інвестиції є протилежними формами накопичення.

Концентрація капіталу - зростання розмірів капіталу окремого підприємства на основі поступового накопичення.

Централізація капіталу – об'єднання різних капіталістів для спільного бізнесу для того, щоб вижити у конкурентній боротьбі та отримати більш високий прибуток.

Індустріалізація – зростання технічної оснащеності виробництва.

Безробіття. Проблему безробіття породило зміцнення бізнесу й перетворення його на пануючий сектор економіки.

Пролетаризація населення виявляється у зростанні частки найманої праці. У сучасних розвинених країнах ця частка становить 90%.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. У чому виявляється багатоукладність ринку капіталу?
2. Чому учасники ринку повинні ризикувати?
3. Що змушує учасників ринку конкурувати?
4. Яка головна мета діяльності усіх елементів ринку?
5. Що таке накопичення капіталу?
6. Для чого поєднуються капіталісти?
7. У чому виявляється пролетаризація населення?

ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ТА СУТНІСТЬ ІНФЛЯЦІЇ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Явище інфляції відомо з IV – III ст. до н.е. У найбільш загальному сенсі інфляція означає знецінювання грошей внаслідок перевищення кількості грошових знаків, які є в обігу, а також суми товарних цін. Якщо підвищення цін відбулося через подорожчання сировини, електроенергії,

поліпшення якості продукції, які призвели до збільшення витрат виробництва, то в цьому випадку знецінювання грошей є результатом зростання цін. Якщо ж підвищення цін відбулося внаслідок надмірної грошової та кредитної емісії, порушення законів обігу, то таке зростання цін є результатом знецінювання грошей. Другий випадок точніше відображає реальний зміст поняття інфляції, оскільки означає появу грошових знаків, не забезпечених товарною масою. Таким чином, *інфляція* – це знецінювання грошей, зниження їх купівельної здатності, що виявляється у зростанні цін.

На нижчій стадії розвитку капіталізму (XVI –XIX ст.) інфляція виникала тільки під час війн і післявоєнної розрухи. У такі періоди держава могла вдаватися до надмірної емісії паперових грошей і припинити їхній обмін на золото. Після закінчення війн рівень цін знижувався. В інші періоди панував золотий стандарт, тобто вільний обмін банкнот на золото, вартість грошей не відхилялася від купівельної спроможності золота.

Із вступом капіталізму до вищої стадії свого розвитку на рубежі XIX і XX ст. інфляція набула постійного і загального характеру, охопивши майже всі розвинені країни. Причому темпи її зростання були доволі високими, а в деяких країнах навіть стрімкими.

У різних країнах Заходу *основними причинами інфляції* були:

- 1) монополістичні тенденції в економіці та встановлення панування монополій;
- 2) крах золотого стандарту;
- 3) надмірне зростання державного дефіциту й державного боргу, обумовлене значним розширенням непродуктивного державного споживання, насамперед - військовими видатками.

Причинами інфляційних процесів у розвинених країнах були також диспропорції у народному господарстві, кризові явища у валютно-фінансовій системі тощо.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Коли з'явилося явище інфляції?
2. Що таке інфляція?
3. Чому й коли відбувалася інфляція на нижчій і вищій стадіях розвитку капіталізму?
4. Які основні причини інфляції у розвинених країнах?

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Міжнародні валютні відносини – це сукупність економічних відносин між країнами, юридичними й приватними особами, міжнародними економічними, фінансово-кредитними організаціями стосовно функціонування та розвитку валюти.

Двома основними формами валютної системи є національна й світова. Виділяють також міжнародну (або регіональну) валютну систему, яка посідає проміжне положення між цими формами.

Історично першими виникли *національні валютні системи*, які є невід'ємною частиною валютних відносин тієї або іншої країни, закріплених у національному валютному законодавстві. У ньому передбачається порядок переказів і пересилання за кордон і отримання з-за кордону національної й іноземної валют та інших платіжних цінностей (платіжних документів в іноземній валюті, цінних паперів тощо) Валютне законодавство регулює валютні операції, пов'язані з рухом капіталів, операції із зовнішньою торгівлею, кредитуванням, міжнародним туризмом.

Складовими елементами національної валютної системи є: національна валюта, валютні резерви, валютний паритет, курс національної валюти та порядок його дії, умови функціонування національної валюти й золота, умови конвертованості валют, валютні обмеження та їх форми й методи, механізм використання міжнародних кредитних розрахунків, система валютного регулювання та інше. Національна валютна система органічно пов'язана із внутрішньою кредитно-фінансовою системою.

Світова валютна система виникла наприкінці XIX ст. на основі інтернаціоналізації продуктивних сил, міжнародного розподілу праці, формування світового ринку, поширення світового стандарту. Її найважливішими елементами були: наявність стабільних золотих валют та інших міжнародних ліквідних ресурсів у більшості розвинених країн світу, чіткий механізм визначення взаємних валютних паритетів і курсів, міжнародний валютний ринок, узгоджений порядок взаємних міжнародних платежів на основі вексельного обігу (яке здійснювалося за допомогою банківських переказів) і золота. Золото виконувало всі функції грошей, що забезпечувало стабільність валютної системи, вільне перетікання капіталу між країнами, необмежений обмін національних валют тощо. Ця система була закріплена в міждержавних угодах.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що ми називаємо міжнародними валютними відносинами?
2. Які існують форми валютної системи?
3. Що таке національна валютна система, які її складові елементи?
4. Що являє собою світова валютна система, які її складові елементи?

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ (частина 1)

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Основною формою зовнішньоекономічних зв'язків країн і реалізації міжнародного розподілу праці виступає зовнішня торгівля, тобто торгівля між державами, що полягає із увозу (імпорту) і вивозу (експорту) товарів. Вона пройшла тривалу історію свого розвитку, що нараховує тисячі років. Охарактеризуємо динаміку міжнародної торгівлі за останні два століття.

У XIX ст. зовнішня торгівля швидко зростала на основі залучення до міжнародного товарообігу нових країн, за допомогою чого відбувалося становлення світового ринку. Обіг зовнішньої торгівлі (експорт – імпорт) становив (у цінах 1913 р.): у 1840 р. – 3,7 млрд. дол., у 1860 р. – 10,5 млрд. дол., у 1880 р. – 22,5 млрд. дол., у 1900 р. – 39,8 млрд. дол.

Згодом зовнішня торгівля набуває нових рис. Вирішальні позиції захоплюють найбільші монополії, які контролюють збут як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Панування монополій різко підсилює зовнішньоторговельну експансію, яка стає одним із важливих засобів отримання монопольних надприбутків.

У XX ст., особливо у другій половині, спостерігалось стрімке зростання зовнішньоторговельного обігу. Наприклад, за 1950 – 1970 рр. зовнішня торгівля без урахування країн так званого соціалістичного табору зросла за обсягом експорту з 55,2 млрд. дол. до 274 млрд. дол., тобто у 5 разів, а імпорт – з 58,3 до 285,7 млрд. дол., або в 4,9 рази. Масштаби експорту й імпорту продовжували швидко зростати й у 70 – 80-х роках.

У 90-х роках у зв'язку з ліквідацією Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), розпадом СРСР і Югославії, а також економічним спадом на постсоціалістичному просторі відбулося захоплення цього великого ринку продукцією насамперед з розвинених країн і Китаю. Однак не можна

казати про проникнення постсоціалістичних країн на ринок розвинених держав, крім паливно-сировинного експорту. Тільки Китай, здійснюючи творчі економічні реформи, продемонстрував у 90-х роках не тільки найвищі темпи економічного зростання у світі, але й здатність конкурувати на ринках розвинених країн.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що таке зовнішня торгівля?
2. Яка історія її розвитку?
3. Яких нових рис набула зовнішня торгівля на рубежі XIX – XX ст.?
4. Які зміни відбувалися у 90-х роках XX ст. у сфері зовнішньої торгівлі?

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ (частина 2)

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Подібно до того, як розподіл праці між підприємствами усередині країни призводить до виникнення товарного виробництва, міжнародний розподіл праці породжує міжнародну торгівлю. Це найстарша форма міжнародних економічних зв'язків.

Участь країн у міжнародній торгівлі будується за *принципом порівняльної переваги*. Вигоди від зовнішньої торгівлі полягають в обміні великої кількості товару кращої якості порівняно з можливостями його виробництва усередині країни за таких самих витрат.

Стан зовнішньоторговельної діяльності країни визначається зіставленням величини експорту й імпорту або *торговельного балансу*. Сума експорту й імпорту отримала назву *зовнішньоторговельний обіг*, а їхня різниця – *сальдо*

торговельного балансу (чистий експорт). Позитивне сальдо виникає за умови перевищення експорту над імпортом.

Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі:

- формування замкнених ринків, заснованих на постачаннях усередині фірми;
- збільшення в обсягах світового товарообігу частки продукції машинобудування, збільшення експорту виробничих комплексів;
- зростання у світовому товарообігу частки науково-технічної інформації як об'єкта міжнародної торгівлі;
- зростання торгівлі різноманітними послугами, лізинг, інженерне мистецтво, технічне консультування.

Державна зовнішньоторговельна політика може розвиватися за двома напрямками - протекціонізм і лібералізм.

Протекціонізм – це економічна політика держави, яка сприяє розвитку національної економіки шляхом огороження її від іноземної конкуренції.

У політиці протекціонізму найчастіше використовуються такі *методи*:

- устанавлення мит;
- уведення спеціальних квот на увіз або вивіз певних товарів;
- ліцензування експорту та імпорту шляхом видачі спеціальних дозволів на зовнішньоторговельні операції з певними товарами.

Лібералізм пропонує вільну торгівлю та обмежене втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що породжує міжнародну торгівлю?
2. На чому будується участь країн у міжнародній торгівлі?
3. У чому полягають вигоди від зовнішньої торгівлі?

4. Чим визначається стан зовнішньоторговельної діяльності країни?
5. Що таке зовнішньоторговельний обіг і сальдо торговельного балансу?
6. Які сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі?
7. За якими напрямками розвивається державна зовнішньоторговельна політика?
8. Що таке протекціонізм і лібералізм?

ПРОТИРІЧЧЯ ЕКОНОМІКИ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Як відомо, практика економічного розвитку багата на різні кризи, порушення в економічному розвитку, диспропорції. Їхньою причиною є *економічні протиріччя* або протиріччя ринку. Економіка не існує без протиріч. Головним значенням протиріч в економіці потрібно визнати протилежність інтересів людей. Вищою формою протиріч є *антагонізми*, тобто такі протиріччя, які закінчуються загибеллю однієї зі сторін.

Біологічні протиріччя лежать в основі суспільного розвитку. Основним можна вважати протиріччя між потребами й благами (ресурсами). Рідкість благ робить їх дефіцитними. Тому виникає боротьба за життя, як у тваринному світі, так і у суспільстві людей. Це протиріччя фундаментальне для ринку й економіки взагалі.

Соціальні протиріччя виникають на основі біологічних. Громадська організація життя підвищує життєстійкість організмів, вирішує багато проблем. Вона призводить до виникнення виробництва, яке є головним засобом забезпечення джерела засобів для існування. Потреби завжди випереджають можливості виробництва та сприяють його

розвиткові. У той же час виробництво здійснюється за допомогою багатьох протиріч.

Економічні протиріччя є внутрішніми для виробництва. Головне протиріччя - це протиріччя між безмежними потребами людей і обмеженими ресурсами, або між продуктивними силами та виробничими відносинами. Від цього протиріччя залежить швидкість суспільного прогресу.

Основним протиріччям ринкової економіки можна вважати протиріччя між приватним і суспільним характером праці. На його основі виникає специфічна система протиріч ринкової економіки: між попитом та пропозицією, між суспільним виробництвом і приватним присвоєнням, між ціною й корисністю товару.

Внутрішні економічні протиріччя призводять до появи зовнішніх економічних протиріч між країнами, регіонами півдня й півночі, між основними центрами світового ринку й іншими. Протиріччя цих інтересів призводять до конкуренції, нестабільності, нестійкості й диспропорційності ринку. У результаті виникають порушення ринку – кризи.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Що є причиною економічних криз?
2. Як називаються протиріччя, які закінчуються загибеллю однієї зі сторін?
3. Чому блага дефіцитні?
4. Чому виникає протиріччя між споживанням і виробництвом?
5. Яке головне економічне протиріччя?
6. Від чого залежить швидкість суспільного прогресу?

ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Економічне зростання є законом суспільного життя. Як і будь-який закон економічного розвитку, він являє собою систему тенденцій і процесів. Розвитку немає без висхідних і низхідних тенденцій.

Порушення ринку різноманітні, численні й закономірні.

Стихійні лиха відбуваються з природних причин. Це землетруси, посухи, повені, виверження вулканів і багато чого іншого. Вони порушують нормальний розвиток ринку й відбиваються на його розвитку.

Соціальні потрясіння породжуються законами суспільного розвитку: війни, революції, епідемії тощо. Вони також порушують нормальний розвиток ринку.

Стихійні лиха й соціальні потрясіння важко передбачити. Вони відбуваються епізодично.

Економічні кризи породжуються законами економіки, ринком. Вони виникли на певному рівні розвитку ринку, вони постійні та систематичні. Перша така криза була зафіксована у 1760 р. Потім кризи стали проявом промислових циклів.

Промислові цикли – основна форма економічних криз. Вони виникли на початку XIX ст. Їхньою основною причиною є надвиробництво товарів, тобто перевищення виробництва товарів над попитом на них. Промислові цикли відбуваються за чотирма стадіями:

Криза (спад) - різке скорочення розмірів виробництва, часткове руйнування продуктивних сил, надвиробництво, банкрутства багатьох підприємств, знецінювання основного капіталу, зростання безробіття, падіння заробітної платні, різке подорожчання кредиту тощо.

Депресія характеризується припиненням спаду виробництва, низькою заробітною платнею, припиненням падіння цін, масовим безробіттям й іншими ознаками.

Пожвавлення (підйом) проявляється у поступовому досягненні докризового рівня виробництва, зменшенні товарних запасів, скороченні безробіття тощо.

Підйом (бум) – перевищення докризового рівня розвитку виробництва, підвищення цін, скорочення рівня безробіття, розширення кредиту тощо.

У середині ХХ ст. виникли нові форми економічних криз: сировинні, продовольчі, енергетичні, фінансові. Це *кризи дефіциту*.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту

1. Без чого не існує економічного розвитку?
2. Які порушення ринку ви знаєте?
3. Чим відрізняються стихійні лиха й соціальні потрясіння від економічних криз?
4. Що таке промислові кризи?
5. Які стадії проходять промислові цикли?
6. Які кризи дефіциту ви знаєте?

МЕНЕДЖМЕНТ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Словом «менеджмент» (співробітництво) називають різні поняття: спільна праця, спільне господарювання, спільне забезпечення життя за допомогою обміну товарами.

Ринкова економіка, незважаючи на анархію вільного ринку, являє собою планове співробітництво працівників. Плановість припускає існування лідера, який забезпечує узгодження праці окремих виробників. Від якості діяльності цього лідера залежить успішність планової праці людей.

У ХХ ст. головною формою лідерів стають *менеджери*.

Лідер – це працівник, функція якого полягає в тому, щоб визначати роботу інших. Він передує в суспільстві, у

тому числі й у праці. У простому випадку до них відносять неформальних лідерів – ватажків. Ватажками стають на основі різних способів, у тому числі й за допомогою авторитету, сили.

Формальний лідер – *начальник*. Він отримав свою функцію за встановленим порядком, що діє в певній політичній системі.

Хазяїн – є начальником в умовах традиційної економіки. Ним стає людина на основі традицій, звичаїв, прав.

Бос – це начальник, який діє в умовах ринкової економіки. Він стає босом, тому що є власником капіталу. У простому випадку його можна назвати шефом, коли він виконує функції начальника.

Службовець (клерк) – є найманим начальником. Бос делегує йому деякі свої права для виконання функцій організації. Такого ж роду лідери діють у сфері політики, і тоді вони стають *чиновниками*. Найпростіша функція службовця – бути організатором невеликої кількості людей, відповідати за їхню роботу. Вони спостерігають за роботою та особисто втручаються у виробництво.

Адміністратор – це більш складний тип клерка. У його підпорядкуванні знаходяться клерки, якими він керує. Адміністратор є керівником виробництва. Він бере участь у праці, але не як безпосередній виконавець. Його наймана праця зводиться до узгодження праці інших людей.

Технократ (бюрократ) – вища форма адміністратора. Він не бере участі безпосередньо в організації виробничих процесів. Місцем його роботи є кабінет. Він працює з керівниками, погоджуючи їх дії.

Менеджер – це професійний технократ. Підготовка менеджерів включає отримання вищої освіти, а потім 8-10 років практичного досвіду.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. За яких умов передбачається наявність лідера?
2. Хто такий лідер?
3. Як називають формальних і неформальних лідерів?

Чим вони відрізняються?

4. Коли начальник стає босом?
5. У чому відмінність адміністратора від технократа?
6. Що потрібно, щоб стати менеджером?

ЦІКАВІ ПОДАТКИ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Податок на бороду

Цей податок був введений Петром I у 1689 році. При цьому був чіткий розподіл типів борід – купецька, боярська, селянська та інші. Селянин міг носити бороду безкоштовно тільки у себе в селі, а при в'їзді в місто спалачував 1 копійку. Бороданів зобов'язали ходити в спеціальному незручному кожуху із стоячим коміром, а якщо вони показувалися в неналежному вигляді, з них стягували штраф, причому за кожну появу на людях – окремих! Фінансово неспроможних відсилали на каторгу відпрацьовувати штраф. Жорстко...

Податок на наркотики

Цей податок можна назвати найбезглуздішим. У штатах є організація, яка називається Internal Revenue Service (на зразок нашої податкової інспекції), яка дослівно вимагає, щоб за «...нелегальні доходи, отримані від продажу наркотиків, повинні бути включені у форму 1040, рядок 21...». Цікаво тільки, хто з наркодилерів буде настільки дурним, щоб добровільно зізнатися в злочині тільки для того, щоб сплатити державі всі належні податки?

Податок на звільнення від рабства

У Стародавньому Римі існував так званий вільний податок (manumission), який повинен сплачуватися у разі

звільнення господарем свого раба. У деяких випадках господар сам сплачував цей податок, оскільки малося на увазі, що він достатньо заможний, щоб відпускати раба на волю. У більшості ж випадків цей податок платив сам звільнений! Уявіть – раб заплатив велику суму за своє звільнення, став вільним працівником, і тут виявляється, що він повинен заплатити Риму суму за те, що він вільний!

Податок за незгоду з королем

Мрія всіх правителів – оподаткувати незгодних так, щоб вони не могли спокійно дихати і змінили свою думку або просто вимерли від голоду. Виявляється, в історії існує прецедент такого податку – у 1655 році Олівер Кромвель (не король, але людина, наділена свого часу великою владою) обклав податком роялістів, що загрожували Англії. На ці гроші Кромвель організував народне ополчення, представники якого охороняли державу від ненависних роялістів. Принаймні, було видно, на що йде цей податок.

Податок на життя

Це взагалі блакитна мрія всіх податкових органів – оподаткувати все населення стягненнями, не пов'язаними з діяльністю, прибутком або віком людини. За задумом правителів Англії, люди повинні були сплачувати податок тільки тому, що вони живі, тобто це був за суттю податок на життя! Таке «щастя» мешканці Англії мали у 14 столітті, а закінчилося воно грандіозним бунтом.

Нобелівський податок

Ви думаєте, науковці, що отримали Нобелівську премію за видатні досягнення, не сплачують з неї податок? Сплачують, ще й як! З 1986 року ця премія підпадає під категорію грошових подарунків і обкладається відповідним податком. Виняток робиться тільки, якщо лауреат премії жертвує її на добродійність (це й зрозуміло, адже грошей у нього не залишається) або на підтримку будь-якої школи чи коледжу, який йому вказує держава.

Податок на іноземців

Цей податок у наші часи навіть здається чимось нормальним: приїхав до іншої країни – заплати податок. Такі податки у різних країнах існували аж до 20 століття. Наприклад, у Канаді до 1923 року діяв податок на китайців. Китайців до Канади приїжджало багато, грошей від податку надходило теж багато. У 1923 році цей податок скасували. Ви думаєте, канадці подбали про китайців? Ні, просто замість нього був прийнятий закон, що забороняє китайцям в'їзд на територію Канади.

Податок на димар

Коли правитель держави вже обклав податком все, що рухається і дихає, доводиться вигадувати нові види податків для поповнення скарбниці. Населення теж не спить, ховаючи об'єкти оподаткування: під підлогу, в землю або в димар. Для припинення цього неподобства у 1660 році в Англії був впроваджений відповідний податок. Тепер ховай щось або не ховай – податок заплатити все одно зобов'язаний! Точніше, податком обкладався власне димар. Населення після цього почало хитрувати, розбираючи свої пічні труби і таємно користуючись сусідськими або спільно використовуючи одну трубу на кілька кімнат. Після того, як 1684 року сталася велика пожежа, яка знищила 20 будинків, податок був скасований.

Податок на сіль

На перший погляд, нічого особливого в цьому податку немає – ну податок на сіль, і все ... Але виявляється, через цей податок в історії відбувалися такі масштабні події, що просто дивно! Внаслідок цього податку занепала Китайська імперія, податок на сіль у Франції (the gabelle) прискорив розвиток Французької революції. Навіть Махатма Ганді брав участь у демонстраціях проти введення податку на сіль в Індії. До слова сказати, величина податку на сіль в Індії, встановлена Англією, становила ... 4000 відсотків, так що не дивно, що це

спровокувало масштабні протести. Тож, якщо потрібно, щоб у державі сталася революція, досить ввести податок на сіль і трошки почекати.

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Який податок з перерахованих у тексті ви вважаєте найбільш безглуздим?
2. Який податок може призвести до соціального вибуху?
3. Який податок, на вашу думку, є найбільш аморальним?

М. І. ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВЕЦЬ-ЕКОНОМІСТ

Завдання 1. Прочитайте текст. Зрозумійте його зміст.

Михайло Іванович Туган-Барановський народився 8 січня 1865 року на Харківщині у дворянській родині. Освіту отримував у московській, київській і харківській гімназіях. У 1884 р. вступив на фізико-математичний факультет Харківського університету, у 1888 році екстерном закінчив природничо-математичний факультет, здобувши ступінь кандидата наук, у 1890 – правничо-економічний факультет того ж університету, доповнивши свої знання навчанням у Англії.

Вже у 1890 М. І. Туган-Барановський опублікував свою першу наукову працю про теорію трудової вартості, видав

біографічні нариси про життя та діяльність відомих економістів П.-Ж. Прудона та Д.-С. Мілля.

Кар'єра Михайла Туган-Барановського почалася з роботи у міністерстві фінансів. Паралельно з чиновницькою діяльністю він продовжує займатися наукою: пише працю про промислові кризи у Англії та роботу, присвячену капіталістичному розвитку в Росії. За останню у 1899 році він здобуває ступінь доктора економіки.

М. І. Туган-Барановський бере активну участь у суспільному житті і стає прихильником «легального марксизму», виступаючи з доповідями полемічного характеру. За свої погляди у 1898 році був звільнений з Петербурзького університету, де працював приват-доцентом політичної економіки.

У 1901-05 рр. він перебував на Полтавщині і брав деяку участь в українському суспільному житті. З 1905 р. вдруге стає приват-доцентом Петербурзького університету, одночасно є професором економічного факультету Петербурзького Політехнічного і Комерційного інститутів, а також приватного університету у Москві.

З 1901 р. М. І. Туган-Барановський цілком відмовився від попередніх поглядів і припинив співпрацю з представниками популярного тоді в Росії «легального марксизму». За цього другого періоду діяльності Михайло Іванович схилився до поглядів неокантіанців й опублікував багато теоретичних й історичних праць, в яких складні явища суспільно-економічного життя пов'язував з ідеалами соціальної справедливості, що найвиразніше віддзеркалене в його працях з кооперативізму.

У 1905 р. Туган-Барановський звернувся до Полтавського губернського земського зібрання з пропозицією про встановлення першого в Україні пам'ятника Тарасу Шевченку в Полтаві та розпочав збирання коштів для цієї мети, яку в майбутньому було реалізовано. Професор бере

активну участь у роботі товариства взаємодопомоги вчителів, у сільськогосподарському товаристві.

У період до 1917 року М. І. Туган-Барановський публікує численні праці з історії та теорії економіки, готує разом із М. Грушевським енциклопедичний довідник з історії українського народу.

Влітку 1917 р. Туган-Барановський повернувся до України, де брав участь в українському громадському і державному житті; недовгий час (вересень-грудень 1917) був генеральним секретарем фінансів. Він відстоював створення власної української валюти; опублікував статтю про український коопераційний рух, очолював Українське товариство економістів, брав участь у створенні Української академії наук і в заснуванні Українського державного університету в Києві.

Також він очолює створений за його ініціативою 5 грудня 1918 року Інститут з вивчення економічної кон'юнктури та народного господарства (інститут пропрацював до 1922 року). Стає фундатором Демографічного інституту. 28 листопада 1918 за наказом гетьмана Павла Скоропадського Туган-Барановського затверджено на посаді голови відділу соціальних наук. Міністр фінансів Української народної республіки (1917–1918).

Помер М. І. Туган-Барановський несподівано - у потязі дорогою до Парижу, куди їхав у складі української дипломатичної місії. Похований в Одесі.

Його концепції стали підґрунтям розробленої Дж. М. Кейнсом теорії прогнозування ринкової кон'юнктури, проведення ефективної економічної політики.

Наукова спадщина Туган-Барановського становить близько 140 праць, які охоплюють майже всі ділянки економічної науки. Головна праця – «Російська фабрика в минулому і сучасному» (1898). Найбільше значення має його

теорія періодичних криз, вивченню яких він присвятив низку праць, що з'явилися в перекладах на німецьку та французьку мови і здобули авторові світове ім'я. Менш популярною є його дуалістична теорія вартості, яка базується на критиці трудових теорій Давида Рікардо і Карла Маркса та теорії граничної корисності австрійської економічної школи. Туган-Барановський багато уваги присвятив кооператизму, і працями в цій сфері він належить до числа найвидатніших теоретиків кооперативного руху у Східній Європі.

Іменем М. І. Туган-Барановського названо Донецький національний університет економіки та торгівлі. Біля цього університету відкрито пам'ятник видатному науковцю-економісту.

Академія економічних наук України заснувала медаль імені М. І. Туган-Барановського

Завдання 2. Дайте відповідь на питання до тексту.

1. Чому М.І.Туган-Барановського називають однією з найосвіченіших особистостей свого часу?
2. Де працював М.І.Туган-Барановський?
3. Яка теорія з доробку М.І.Туган-Барановського є найбільш значущою?
4. Яку роль відігравав професор Туган-Барановського у суспільно-політичному житті України?
5. Як в Україні вшановується пам'ять видатного економіста?

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк П.С., Радченко В.В., Крик Т.М. Українська мова: на матеріалі економічних текстів: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2007. – 215 с.
2. Зайченко Н.Ф., Воробйова С.А. Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення. – К.: Знання України, 2004.– 324 с.
3. Терлак З., Сербенська О. Українська мова для початківців. – Львів: Світ, 2000. – 264 с.

Навчальне видання

Жогіна Ірина Володимирівна

УКРАЇНСЬКА МОВА
Науковий стиль мовлення

Посібник
для студентів-іноземців економічних спеціальностей
(Українською мовою)